Journal Armenien
MANZOUMÉ I EFKIAR
Grand' Rue de la S-Porte 38
CONSTANTINOPLE

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ՊԱՅԼԵՐԵԱՆ
ՈՐՈՒ ԿՈՒՂՂՈՒԻ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
38, Պապը Ալի ճամբան, 38

Խմբագրութեան ուղղուած գրութիւններ ետ չեն տրուիր

Մանզումէի Էֆքեար

ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԱՆԿԱԽ ՕՐԱԹԵՐԹ

"ՄԱՄՈՒԼԸ ԱԶԱՏ Է ՕՐԷՆՔԻ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՄԷՋ,,
(ՕՍՄ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ՅՕԴ. 12)

منظومهٔ افکار ارمنیجه یومی غزته
صاحب امتیازی : (اوهانس فرید)
ادره‌خانه‌سی : باب عالی جاده‌سنده نومرو ۸۳

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԽԻԿ	Տարեկան	Վեցամսեայ
Պոլսոյ համար	80 ղրշ.	50 ղրշ.
Գաւառներու համար	108 »	60 »
Արտասահմանի »	25 Ֆր.	14 Ֆր.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ
Մէկ անգամի համար տողը 5 ղրուշ
Մէկ անգամէ աւելի ծանուցման համար մասնաւոր պայմաններ

10 ՓԱՐԱ — ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ "ՄԱՆԶՈՒՄԷ,, ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՕՐ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ — 10 ՓԱՐԱ

ՕՍՄԱՆՑԻՔ ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ՍԻՐԵՆ ԱՆԳԼԻԱՆ

Ո՞Վ Է ՄԵՐ ԵՐԿՐԻՆ ՃՇՄԱՐԻՏ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

Սահմանադրութեան հաստատութեան առթիւ մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ կը դառնայ մեր երկրին միջազգային կացութիւնը։ Ուրախութեան ընդհանուր թայցերուն մէջ Օսմանցիք բաժին մըն ալ կը հանեն Անգլիոյ, անոր հասցէին ուղղելով համակրութեան և սիրոյ աղաղակներ։ Թանիցս փողոցները գոռացին Կեցցէ Անգլիա աղաղակներով։ Թուրք, Հայ, Յոյն տարրերը իրարու հետ կարծես կը մրցին մեր երկրին ուրախութեան այս ժամերուն չմոռնալ Օսմանցիներուն ճշմարիտ բարեկամը՝ Անգլիան։ Ո և է կողմէ տրուած հրամանի մը արդիւնքը չէ այս ցոյցը, այլ սրտաբուխ, ինքնաբոյր զգացումներու արտայայտութիւն մը, որ ապացոյց մըն է սա՛ իրողութեան թէ բոլոր դասակարգերը հաւասարապէս կը սիրեն Անգլիան իբրեւ մեր երկրին ճշմարիտ ու անշահախնդիր բարեկամը։ Դեռ աջքի օրն էր որ Կ. Պոլսոյ անգլիական նորընտիր դեսպանին Սիրքէճիի կայարանը հասնելուն առթիւ, հոն հաւաքուած ամենազգի ստուար բազմութիւն մը կ'աղաղակէր միաբերան և ինքնաբերաբար.— ԿԵՑՑԷ ԱՆԳԼԻԱ։ Այս աղաղակը յատկանիշն է այն ներքին զգացումին, որով կը մղուինք գնահատել մեր ճշմարիտ բարեկամները, և աւանդական ու սխալ հասկցուած շահերէն հեռանալով, մեր քայլերը կը փութանք արագ արագ ուղղել դէպի այն կողմը, ուր գիտենք թէ մենք անկեղծ համակրութիւն կը վայելենք։

Բարեկարգուած ու սահմանադրական Թուրքիոյ մը անշահախնդիր բարեկամը Անգլիան է։ Արեւելեան խնդիրներուն հետ Անգլիոյ բոլոր յարաբերութիւնները սկիզբէն ի վեր այն եղած են որ Թուրքիա ներքնապէս զօրաւոր ըլլայ, անոր ամբողջութիւնը պահպանուի, և Թումբ մը ըլլայ ան բոլոր այն յաւակնութիւններուն դէմ, որոնց Թագուն նպատակն է տկարացնել Օսմանցի տարրերը, այդ պարագային օգտուելու համար։ Անգլիոյ մեծ քաղաքագէտներուն դիւանագիտութիւնը միշտ այս եղած է—Թուրքիոյ բարեկարգութիւնը, Թուրքիոյ սահմանադրական և պատասխանատու կառավարութիւնը։ Եթէ վերջին երեք տասնեակ տարիներուն մէջ զանազան ազդեցութիւններու և պարագաներու հետեւանքով Թուրքիա իր միջազգային յարաբերութեանց մէջ չհետեւեցաւ այդ քաղաքականութեան, զարմանալի է սակայն որ այդ երկար շրջանին մէջ Օսմանցիք չդադրեցան իրենց սրտին մէջ պահել անգլիասիրութիւն մը, և երբ հիմա ամէն մարդ իր բնիկ երկրին ճշմարիտ շահերուն տեսակէտով կրնայ ձայն բարձրացնել, գաղափար յայտնել, բոլոր կուրծքերէն առ հասարակ կը փրթի կեցցէ Անգլիա աղաղակը։

Օտար ո և է Տէրութեան հասցէին ուղղուած այսպիսի սրտագին աղաղակներ չեն ցուցներ թէ մեր երկիրը ներքնապէս տկար է, և անպատճառ արտաքին Տէրութեան մը հովանին կամ պաշտպանութիւնը անհրաժեշտ է։ Ո՛չ այսպէս։ Ներկայ քաղաքական կազմակերպութեան մէջ Տէրութիւնք շահերու և զգացումներու համախումբ ընտանիք մը կը կազմեն, իրարու հետ յարաբերութեան մէջ են շարունակ, իրարու խորհրդական, իրարու օգնական, իրարու դաշնակից։ Այս մերձաւոր յարաբերութեանց տեսակէտով, կրնանք դատել փոխադարձ համակրութիւնները, ճշմարիտ սէրը իրարու հանդէպ։ Եւ կրնանք ապահովապէս ըսել թէ բոլոր օտար Տէրութիւններէն Անգլիան ճշմարիտ բարեկամ է մեզի, ա՛ն կ'ուզէ որ զօրաւոր ըլլանք, բարեկարգ ըլլանք, և այս պատճառաւ է որ Մեծին Բրիտանիոյ Թագաւորին նոր ներկայացուցիչը ա՛յնքան խանդավառ ծափերով ընդունուեցաւ Թուրքիոյ մայրաքաղաքին մէջ, ուր հիմա գոյութիւն (?) տարբեր երեւոյթ մը առած է։

Պատմութիւնը մեջտեղն է. Թուրքիոյ ժողովուրդները և անոր մեծ դիւանագէտները անգլիասէր հակումներ ցոյց տուած են միշտ։ Ալի փաշա, Ֆուատ փաշա անգլիասէր եղած են, հիմակ ալ ճշմարտապէս հայրենասէր Թուրք քաղաքագէտներ՝ Մեծ-Եպարքոս Սաիտ փաշա, Նախարարաց Խորհուրդին անպաշտօն Նախարար Քեամիլ փաշա ամէնուն կողմէ իբրեւ անգլիասէր կը ճանչցուին, և իրենց քաղաքականութիւնն է այդ ուղղութեամբ վարել երկրին ճակատագիրը, սա՛ գիտակցութեամբ թէ Անգլիա անշահախնդիր բարեկամ է Օսմանեան Կայսրութեան։ Եւ ասկէց տարբեր բան չենք կրնար խորհիլ. ո՞վ կրնայ ըլլալ մեզի ճշմարիտ բարեկամ, եթէ ո՛չ Անգլիա կամ Ֆրանսա, որոնք բարեկարգ Թուրքիա մը կ'ուզեն ու կը փափաքին, և բարեկարգութեան մէջ չէ՞ որ երկիր մը իսկապէս կը զօրանայ, իր անկախութիւնը և ամբողջութիւնը կը պահպանէ գիտակցաբար։ Ո՞վ կը համարձակի ըսել թէ անգլիական ուղղութեամբ արտաքին քաղաքականութեան մը մէջ մեր երկիրը տխուր վկան պիտի ըլլար խաֆիէական յոռի վարչութեան։ Ո՞վ կը համարձակի ըսել թէ անգլիական խորհուրդներուն ազդեցութեան տակ մեր չքնաղ հայրենիքը որջ մը պիտի ըլլար Իզզէթներու, Մէհմէտներու և տակաւին վտանգ մը միւս գծուծներուն, որոնք իրենց քսու, կաշառակեր արարքներով գործիք կ'ըլլային ուրիշներուն և մանաւանդ ոսոխներուն շահերը յառաջացնելու ի վնաս ժողովուրդին։ Այս վատերը պիտի կրնային գործել բարեկարգ վարչութեան մը տակ, այսինքն անգլիական դրութեամբ կառավարուած վարչութեան մը տակ։ Երբե՛ք։ Հաւատացէք թէ երբեք պիտի չկրնային այդ չծերը ժամանակ և պատեհութիւն գտնել բնիկ տարրերը չարչարելու, և կաշառակերութեամբ օտար նպատակներու շահերը առաջ տանելու։

Չենք երկչոտութիւնը, բայց չափազանց մը ի վեր Պէյլան (?) դրոյցներուն նայելով, որոնց պէտք է հիմա արձագանգ ըլլայ Մամուլը ազատութեան դասին պաշտպանութեան տեսակէտով, այո՛, շրջած դրոյցներուն նայելով, իբր թէ վատ Իզզէթի գրպանին 300,000 ոսկիներ չէ մը գտնուեր է, իբրեւ կաշառք տրուած Անատոլուի գերման երկաթուղիի ընկերութեան կողմէ, որպէս զի Արապ Իզզէթ իր վատ ազդեցութիւնը բանեցնէ գերման ընկերութեան մենաշնորհը ընդլայնելու, Պաղտատի գծին գործը խելու՝ միշտ ի նկատ առնելով Գերմաններուն շահը և բնիկներուն զրկանք ըլլալու պարագան։ Կրնա՞նք թէ չենք նրաչխաւորեր (?), բայց գերման ընկերութեան իր պայմանագրին հակառակ վարուելուն իրողութիւնը տարբեր կերպով մեջտեղ ըլլալով, կը համարձակինք արձագանգ ըլլալ այս դրոյցներուն, առանց ո և է պատասխանատուութիւն ստանձնելու։

Մամուլը ազատ չեղած ատեն, երբեք չէինք կրնար Գերմանացիներուն մասին աննպաստ բան մը գրել, մեր ժողովուրդին շահերը անտեսուած, զլացուած էին, կ'ուզէինք հասկնալ, բողոքել, բայց գրաքննիչը չէր ձգեր, գրաքննիչը չէր ձգեր որ մեր ճշմարիտ զգացումները պարզէինք, մեր համակրութիւնները պատմէինք մեր երկրին ճշմարիտ բարեկամներուն հանդէպ։ Նոյն իսկ չէր ներեւեր մեզի որ Անգլիոյ գրականութեան վրայ ուղած յօդուածներ հրատարակենք։ Եւ եթէ, Աստուած մի՛ արասցէ, գերմաններու հակառակ բան մը գրել համարձակէինք տող ընդմէջ, և սանսիւրէն ալ նոյն իսկ անցուած ըլլային, ահա բողոք մը պատկանեալ տեղը, և Թերթը կը գոցէին։

Ասիկա ո՛րքան տխուր բան էր, սիրելի ընթերցողներ, կը գիտեմ թէ հիմա ամէնքդ ալ պիտի ցաւիք, և պիտի վկայէք սոյն ստուգութեանց։ Օր մը առեւտրական տեսութեան մը մէջ Բիւզանդիոն կարծեմ յայտնեց թէ գերմանական չամ նկեր (?) ո՛չ վաճառքը փտած է, արժէք չունի. գերմանական հիւպատոսարանէն մարդուար վազեցին խոկոյն և Բիւզանդիոնը գոցել տուին։ Ո՛վ սղա Գերմանիա, որ ուրիշին ազատ չըլլալը չահագործելու կը ջանայ։ Պերլինի լրագիրները իրենց ուզած կերպովը կը խօսէին մեր երկրին գործերուն վրայ, Պերլինի քաղաքականութիւնը ոգի ի բռին կ'աշխատէր ջուրը ձգելու մեր պատուական երկրին օգտակար եղող անգլիական առաջարկութիւնները. չէի՞նք կրնար պատասխանել գերման լրագիրներուն, և մեր երկրին ճշմարիտ շահերուն համար անոնց աննպաստ յայտարարութիւնները կարդալով և տեսնելով թէ ո՛րքան սխալ և նպատակաւոր կերպով Թերթ տեղեկութիւններ կուտային, մենք հոս պարտաւորուած էինք ո՛չ միայն երեւան չհանել անոնց Թագուն նպատակը, այլ... գովել գերման քաղաքականութիւնը, որուն ուղղութիւնը յայտնապէս վնասակար կը համարէինք մեր երկրին համար։

Այս գերմանամոլ ընթացքը տակաւին չէր բաւեր մարելու մեր սրտին մէջէն մեր հայրենիքին ճշմարիտ բարեկամ Անգլիոյ սէրը, զոր այսօր բարձրաբարբառ կը գոռացնենք Կեցցէ Անգլիա աղաղակներով, իբրեւ մեր երկրին բնական դաշնակիցը, անշահախնդիր բարեկամը նկատելով զայն։

ԵՐ. Տ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Կարդալ երկրորդ էջը. ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ պատասխանը Սիսակ Ֆէրիտ սրիկային դէմ։ Կարդալ նաեւ Սիսակ-Աւօլի եղբայրութեան մասնաւորութեանց ու լրտեսութեանց մանրամասն փաստերն ու ապացոյցները.

ՎԱՂՈՒԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ ԵՒ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

«Հայոց Հայրիկ»ը իր աչուըները փակեց՝ դեռ չտեսած իր Երազին իրականացումը։ Որքան ալ ծերէն իսկ կիսամահացած ըլլար այս վերջերս՝ խոր ծերութեան մը բերած մարմնաւոր ու մտաւոր տկարացմամբը, այդ սրտասուր մարդը դեռ կը շարունակէր կատարել «իր դերը». մահուընէ քիչ առաջ, Հայոց հարցի մասին խնդրագիր էր ուղարկած Կայսեր Թագաւորին և Ռուսաց արտաքին գործոց Նախարարին (խնդրագիր որուն այս վերջինը պատասխանած էր համակրանքով), և կոչ մը ուղղած էր արտասահմանի Հայոց՝ քարոզելով կուսակցական տեղեկութեանց հալումը ազգանուէր եղբայրական սիրոյն փրկարար հուրին մէջ։

Այդ եզական անհատականութիւնը, որուն մէջ՝ ինչպէս գրեթէ բոլոր «մեծ մարդոց» մէջ, ամէն բան՝ յատկութիւն ու Թերութիւն՝ մեծ էր, նոյն իսկ երբ կաթողիկոս—հակառակ շատերուն կարծիքին թէ այդ վերջին շրջանին մէջ ան միմիայն բացասական կողմեր ցոյց տուած ըլլայ, — նոյն իսկ երբ կաթողիկոս՝ իր վարչական անկարողութեամբ և այլ պակասութիւններովը հանդերձ՝ մեծ ժեստեր ունեցաւ, այնպիսի ժեստեր զոր ինքը միայն կրնար ունենալ, և որ միշտ մասնաւոր կ'ընէին իր մէջ «մեծ մարդը»։

Այն անօրինակ յուզումը զոր յառաջ բերաւ «Հայրիկ»ի մահը ամբողջ հայ ժողովուրդին մէջ, ցնցածոյն ապացոյցն է — եթէ երբեք պէտք կար այլ եւս ապացոյցի — այն շատ մեծ տեղին զոր ան կը գրաւէր Հայոց կեանքին ու սրտերուն մէջ։ Մէկէ աւելի առաջարկներ ներկայացուեցան այս և այլ կողմերէ՝ յաւերժացնելու համար Հայրիկին յիշատակը. ատոնց մէջ ամենակարեւորն է այն զոր ռուսահայ գործիչներու խումբ մը կը յղացաւ, — հիմնել «Հայրիկեան ֆոնտ մը» կրթական գործին մշտապէս նպաստող։ Այդ ծրագիրը շատ գեղեցիկ է, նպատակայարմար, և կոչուած է ամենամեծ յաջողութեամբ իրագործուելու։ Բայց լաւագոյն ձեւը Հայրիկը յաւերժացնելու, աւելի քան երբեք կոթողով, հաւատքով և համբաշխութեամբ շարունակելն էր մեր ուխտը, սխալներ վերացնելու համար այն սուրբ Երազը որուն իր ամբողջ կեանքը նուիրեց «Հայոց Հայրիկը»։

* * *

Էջմիածնի գահուն վրայ ո՞վ պիտի յաջորդէ «Հայրիկ»ին։ Անուն մը մէջտեղ դնելէ առաջ, կ'ուզեմ ըսել թէ ինչպէս կ'ըմբռնեմ Էջմիածնի դերը մեր ազգային կեանքին մէջ, և թէ ինչպիսի մարդ մը պէտք է որ յարմարագոյն ըլլայ այդ դիրքին։

Էջմիածինը մեր հին մեծութեանց միակ կենդանի մնացորդն է։ Մեր կրօնական գերագոյն սրբավայրն է ան, ու նաեւ մեր Սրբազնիքը։ Ամէն Հայ, հաւատացեալ կամ անհաւատ, կը յարգէ զայն, և պէտք է յարգէ, որովհետեւ ազգային ինքնութեան կանգուն մնացած կոթողն է ան, ու պիտի շարունակէ ըլլալ՝ ցորքան մեր ազգը քաղաքական ինքնավարութենէ զուրկ մնայ։ Հայրիկի մահուան առթիւ իրենց հրատարակած ցաւակցական ազնիւ տողերուն մէջ, Վենետիկի և Վիեննայի Մխիթարեանները, «Ամենայն Հայոց կաթողիկոս» անուանակոչութիւնը անփոփոխ պահած էին, և արդարեւ, եթէ կաթոլիկ կամ բողոքական Հայուն համար՝ Էջմիածնայ կաթողիկոսը կրօնական բարձրագոյն հեղինակութիւնը չէ, «ազգին պետն» է, ներկայացուցիչը Գրիգոր Լուսաւորչին, ու Տրդատին, որոնք հայրն են և հիմնադիրը բովանդակ քրիստոնեայ Հայութեան։ Եւ եթէ ճիշդ է որ Պոլօժենիան մասամբ կը սահմանափակէ մեր այդ հոգեկան վեհապետին անկախութիւնը, այդ սահմանափակումը չարգիլեր սակայն մեր կաթողիկոսը վեհապետ մը մնալէ, վեհապետ մը որ՝ ինչ ինչ վարչական հարցերու մէջ ռուսական պետութեան գերիշխանութեանը կ'ենթարկուի, ինչպէս մեր Բագրատունիները՝ Արաբաց գերիշխանութեան կ'ենթարկուէին, բայց որ՝ ինքնին՝ կը նկատուի ու կը յարգուի Ռուս իշխանութիւններէն ու ժողովուրդէն՝ ինչպէս և ամբողջ մարդկութենէն՝ իբրեւ Հայ ազգութեան անձնաւորումն ու խորհրդանշանը։ Էջմիածինը այն հիմնարկութիւնն է որով մենք, մեր արդի անկման մէջ, մեզ կրնանք պահ մը հաւասար զգալ ամենահզօր ազգերուն, և բարձր իսկ՝ անոնց շատերէն. անգլիական կամ ռուս եկեղեցին պատկառանքի զգացում մը ունին այդ մեծ Տունին համար, որ իրենցմէ շատ առաջ ընդգրկեց Նոր ժամանակներու կրօնքը։ Այն սիրուն ու պատկառելի աւանդութիւնները որ կը ծածանին այդ տան վերեւ, — գեղանի և կորովի Արեւմուտքին որ եկաւ հոն իր արիւնով ռոգել Նոր Գաղափարին ուռճացումը, մեծ Ճգնաւորը որ տասներկու տարի ողջ մնաց օձերնակ քարայրին աղջամուղջներուն մէջ՝ որովհետեւ Հաւատքին ուժը զինքը անպարտելի կը կացուցանէր, երկնաւոր Շողը որ իջաւ հոն՝ իր Թեւերուն վրայ կրելով Միածինը որ եկաւ իր ձեռքովը իսկ դնել հիմունքը Հայոց հոգեշէնքին, ու դարաւոր պայքարը զոր այդ տունը՝ ինչպէս խարակ մը մնաւոր՝ կանգուած ծովու մը դէմ ցցուած՝ մղեց Նոր Աշխարհին Թշնամիներուն դէմ, ու մտաւոր բազմամեայ ճիգը զոր այդ Տան մէջ ազգին ու եկեղեցւոյն նուիրուած մտքեր Թափած են՝ մեր հայրենի լեզուն, գրականութիւնը, արուեստը ծաղկեցնելու, — այս բոլորը զայն կը լուսապսակեն ճաճանչներովը վեհ բանաստեղծութեան մը, որուն անտարբեր չի կրնար մնալ ո և է մարդ որ կը սիրէ մեծ ու գեղեցիկ բաները։ Կովկասի բոլոր ցեղերը պատկառանքով կ'արտասանեն Էջմիածնայ անունը. վերջին հայ-Թաթարական պայքարներուն միջոցին, մահմետական հրոսակներէն ոչ մէկը մտքէն անցուց դպչիլ Էջմիածնին, ան սրբավայր մըն է՝ ամենուն համար։ Ան տեսակ մը բարոյական Արարատ է, միւսին դէմը կանգուն, անոր պէս ալեւոր, վեհափառ ու երկնամբարձ։

Այս է դէթ՝ ինծի համար՝ Էջմիածնի տեսական պատկերը, անոր գաղափարական դերն ու նշանակութիւնը։ Իրականին մէջ՝ դարձ վարդապետներուն անկարողութեան հետեւանքով՝ ան մերթ չէ համապատասխանած այդ դերին, ու մերթ շատ վար է մնացած անկէ։ Հայ ժողովուրդին պարտքն է ջանադիր ըլլալ որ այդ մեծ հիմնարկութիւնը միշտ մնայ իր դերին արժանի բարձրութեան վրայ և շարունակէ տալ բոլոր օգուտը զոր կարող է տալ։ «Հայրիկ»ը մեր ժամանակակից պատմութեան ամենամեծ դէմքերէն մէկն է, բայց իբր կաթողիկոս՝ բաց ի քանի մը գեղեցիկ ժեստերէ, ինքզինքը յայտնեց զուրկ վարչական կարողութիւններէ. Էջմիածինը, ինչպէս և Գէորգեան ճեմարանը, իր օրով՝ քաոսային դրութեան մէջ ինկան. Հայրիկէն իբր «բանաստեղծ» հովուապետէ մը՝ կը սպասուէր որ Էջմիածինը գրական և գեղարուեստական վառարան մը դարձնէր, այդ յոյսն ալ չիրականացաւ. իր կաթողիկոսութեան տասներկու տարիներուն ընթացքին, Էջմիածնէն հազիւ տասներկու գիրք հրատարակուած է, և սակայն միաբանութիւնը կը հաշուէր համալսարանական կրթութիւն ստացած տաղանդաւոր ու եռանդուն մտքեր. Կոմիտաս վարդապետ պէս արուեստագէտ մը՝ ժոժը տարուան ընթացքին մէջ՝ երկու փոքրիկ տետրակ միայն կրցած է հրատարակել, և այն ալ՝ տպագրութիւնը իր անձնական վրտիս քսակէն վճարելով... Աւելորդ և անպատեհ է ծանրանալ՝ այժմ այս կէտին վրայ։ Ինչ որ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ հիմայ, այն է որ Հայոց ազգը պէտք է Էջմիածնայ գահուն վրայ բարձրացնէ անձ մը որ ունենայ՝ 1. ամուր, պարզ ու չխաղ նկարագիր, ամենուն պատկառանք ներշնչել գիտցող. 2. անկեղծ ու բուռն սէր Հայ ազգին և Հայ եկեղեցւոյն համար, լուրջ ծանօթութիւն մեր հին ու նոր պատմութեան, սրտագին ըմբռնում ազգային ճակատագրին. 3. սէր դէպ ի հայ գրականութիւնը և հայ գեղարուեստը, և Էջմիածինը անոնց զարգացման նպաստող մեծ կեդրոն մը դարձնելու փափաք. 4. անշահ, անկողմնակալ ամէն կուսակցութենէ և հաստատէ ինքզինքը վեր բռնող, ամէն բանի մէջ առաջ ազգին ընդհանուր և հիմնական շահերը տեսնել գիտցող միտք մը. 5. վարչական կարողութիւններ՝ Էջմիածնայ նիւթական կացութիւնը բարւոքելու, ուսումը կանոնաւորելու, ներքին բարեկարգութիւնը հաստատելու համար։

Իզմիրլեան այն անձն է որ ամենէն աւելի յոյս կը ներշնչէ այս երազուած կաթողիկոսն ըլլալու։ Ցանկալի է որ ամբողջ Հայ ժողովուրդը՝ միաձայնութեամբ՝ իր քուէն տայ այդ ամէնէն յարգուած ու ամենուն սիրելի անձնաւորութեան։ Տարակոյս չկայ որ՝ արդի պայմաններուն մէջ՝ ռուս կառավարութիւնը կը յարգէ Հայ ժողովուրդին կողմէ միահաղոյն յայտնուած այդպիսի ցանկութիւն մը։

Էջմիածինը, այդպիսի խանդոտ, կորովի ու ազգասէր պետի մը ձեռքին տակ, կրնայ՝ և պարտի՝ բաց ի կրօնական սրբավայրէ և ազգային Տան հանդամանքէն, դառնալ գրական, գեղարուեստական ու գիտական տաճար մը։

Արշակ Չօպանեան

ՀԱՅ ՔՆԱՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՏՈՄ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ

Սա պակուցումի, յանդգնութեան, պարտասումի և խանդի գերագրգիռ օրերուն մէջ՝ երբ մեր հոգիին բոլոր տաճարները լեցուած էին խաչելութեան, կախաղանի մահաշունչ ստուերներով ու դեռ մարտական գիւղացիներու անսասան Թերափիներովը. ոգորումի, սխրագործութեան, հեծեծանքի ու փառաբանութեան այդ արտակարգ օրերուն՝ երգիչ մը պէտք էր որ հզօր Արուեստն ունենար քնարերգելու մեր կեանքին այս անօրինակ, այս անհաւասար դիւցազներգութիւնը։

Երգ մը՝ որ պիտի հնչեցնէր դաշնակցութեանց ամէնէն արտասովորը, ամէնէն խորհրդանշանականը, ու ամէնէն բարբարոսը, ու ամէնէն մարգարէականը։

Մեր ազգային կեանքին խորհուրդն ու բացատրութիւնը պիտի ըլլար այդ երգը, Թաթաւուն տրտմութեամբ ու յաղթականութեամբ, տեսակ մը սաղմոսերգութիւն՝ սարսուռի, անէծքի ու հրճուանքի տեսակ մը յայտնութեան մարգարէութիւն՝ որ կը բարձրանայ կոտորածներու, նահատակներու ծուխէն և ոսկի կը հանէ գեղանկար տկարութիւնները, տարփողելով Ուժին փառքը, գուշակելով յարութիւնը նշուլող Առաւօտին։

Եւ այդ երգը վիճակուած էր Եարճանեանի։

Հայ քերթողութիւնը՝ իբրեւ աղբիւր, ցայտելով մեր կեանքին կողէն՝ անհրաժեշտ էր որ կրէր մեծ ցնցումը, անհրաժեշտ էր որ մասնակից ըլլար Հայ կեանքը ալեկոծող յոյզերուն, կիրքերուն, իտէալներուն ու տագնապներուն։

Կատարեալ ու հարազատ Արուեստը ան է որ հայելին է ամբողջ ցեղին հոգեկան աշխարհին։ Ահա թէ ինչո՞ւ համար Ատոմ Եարճանեանի ձայնը՝ աւելի արտայայտիչ ու ցեղային է՝ իր տրտմութեամբն ու իր զայրոյթովը։

Սահման մը, օրէնք մը չունին իր քերթուածները՝ արուեստի տեսակէտով, որովհետեւ ո՛չ մէկ օրէնք, ո՛չ մէկ կանոն պիտի կրնար ամբողջապէս ու տիրականօրէն արտայայտել այն ամէնը՝ ինչ որ կը զգար այս օրերուն՝ Հայուն հոգին։ Նոր են՝ այս քերթողութեան բոլոր տարրերը, լեզուն, բառերը, բացատրութիւնները, հիւսուածքը, բայց որոնք ամէնքն ալ սակայն կը հպատակին անտեսանելի, անսահմանելի ներդաշնակութեան մը, կշռութեան մը և ներքուստ գեղեցկութեան մը։

Նոյն ինքն ցեղին երազն է որ կը բոցավառի, ցեղին կարմիր հոգին է որ կը սաւառնի, ցեղին հառաչն է որ կը Թաւալի այս քրմական Բանաստեղծին քերթուածներուն մէջ՝ ուր բառերն իսկ խաչականացած են, կորսնցնելով իրենց Թանձրացեալ նշանակութիւնը և եղած են այլաբանութիւններ, խորհրդապատկերներ։ Այսպէս՝ տարօրինակ երեւոյթ, յաճախ շատ մը բառեր՝ առանձին քերթուածներ են բիւրեղացած, որ ընդհանուր գաղափարին մաս կազմելէ առաջ՝ անջատօրէն կեանք ու խորհուրդ ունին։

Ու վայելքը այս մեհենական քնարերգութեան՝ իր բարձրագոյն դաշնակցութեամբն ու վսեմ մտքերովը՝ սահմանուած չէ ո՛չ ամբոխին, ո՛չ հետեւակ ճաշակներուն և ո՛չ ալ ռամիկ ականջներու, անհրաժեշտ է հոգիով վանկ վանկ հեգել այդ բարբառը՝ անոնց խորթնագիծ քանդակին իմաստն ըմբռնելու, անհրաժեշտ է մտքի հուժկու Թեւ մը՝ Թեւելու համար վսեմ երեւակայութեան այս սաւառնումին հետ։

Ատոմ Եարճանեան ժամանակակից Հայ բանաստեղծութեան մէջ առանձին դէմք մըն է, մարմնաւորելով ներկայ խորհրդապաշտութիւնն ու Նարեկացիի մը ուժեղ ներշնչումը։

Հայ քնարերգութիւնն է որ կը յառնէ արու գեղեցկութեամբ, և որուն կ'ունկնդրենք խոր զմայլանքով և ծարաւի կարօտով։

ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

×

ԱՓ ՄԸ ՄՈԽԻՐ՝ ՀԱՅՐԵՆԻ ՏՈՒՆ...

ԱԿՆԱՅ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ա

Աւա՛ղ, ապարանքի մը պէս մեծ էիր եւ շքեղ,
Ու ես երդիքներուդ սպիտակ կատարէն,
Աստղածորան գիշերներու յոյսին հետ,
Վարէն, ահեղավազ Եփրատին կ'ունկնդրէի...

Բ

Արցունքո՛վ, արցունքո՛վ լսեցի օր աւերակ.
աւերակ,
Քու լայնանիստ պատերդ իրարու վրայ կործանեցին,
Սարսափի օր մը, կոտորածի օր մը, օր մը արիւնի..,
Զքեզ եզերող պարտէզիդ ծաղկըներուն վրայ.

Գ

Ու մոխրացա՛ւ այն սենեակը կապոյտ,
Որուն որմերուն եւեւ եւ փորձերուն վրայ,
Իմ երջանիկ մանկութիւնս կը հրճուէր,
Եւ կեանքս կ'աճէր եւ հոգիս իր Թեւերը կ'առնէր...

Դ

Փշրեցա՛ւ, ուրե՛մն, այն հայելին ոսկեծիր,
Որուն եթերային խորութեանը մէջ,

Երազներս, յոյսերս, սէրերս եւ կամքս կարմիր,
Տարիներով, մտածումիս հետ, ցոլացին…

Ե

Ու քաղքին մէջ երգող աղբիւրը մնա՞ց,
Ու կոտրեցա՞ն պարտէզիս ուռին եւ թթենին.
Եւ այն առուակը որ ծառերուն մէջէն կը հոսէր
Ցամքեցա՞ւ, ըսէ՛ ո՞ւր է, ցամքեցա՞ւ, ցամքեցա՞ւ…

Զ

Օ՛, այն վանքակին կ'երազեմ յաճախ,
Որուն մէջ գորշագոյն կաքաւս, առաւօտուն,
Արեւծագին հետ եւ վարդի թուփերուն դիմաց,
Զարթնումի ժամուս՝ յստակօրէն կը կարգէր…

Է

Հայրենի՛ տուն, հաւատա՛յ որ մինչեւ յետոյ
Քու աւերակներուդ սեւին վրայ, իմ հոգիս,
Պիտի գայ, որպէս տատրակ մը տարագիր,
Իր դժբախտի երգը եւ արցունքը լալու…։

Ը

Բայց ո՛վ պիտի բերէ, ո՛վ պիտի բերէ, ըսէ՛,
Քու սրբազան մոխիրէդ ափ մը մոխիր,
Մահուանս օրը, իմ տրտում դագաղիս մէջ,
Հայրենիքս երգողի իմ աճիւնին խառնելու…։

Թ

Ափ մը մոխի՛ր աճիւնիս հետ, Հայրենի տուն
Ափ մը մոխի՛ր քու մոխիրէդ, ո՛վ պիտի բերէ,
Քու յիշատակէ՛դ, քու ցաւէ՛դ, քու անցեալէ՛դ,
Ափ մը մոխիր… իմ սրտիս վրան ցանելու…։

ԱՏՈՄ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ

Կարդալ այսօրուան Զ-րորդ էջը

ՖԷՐԻՏ-ԱՏԻԼ ԶՈՒԼԻՐԸ

ՇՈՒՆԵՐԸ ԴԵՌ ԿԸ ՀԱՉԵՆ

Սիսակ Ֆէրիտ տակաւին երես ունի իր ստորագրութիւնը արձանագրելու հայ թերթերով։ Այս անամօթը կը կարծէ թէ ուրիշի վրայ ցեխ նետելով կրնայ մաքրել իր ճակտին քսուած լրտես-մատնիչի եւ ազգադաւ ու ազգասպան սրիկայի մուրերը։ Բայց ցեխը աղտոտ մարդուն կը կպչի, մաքուր ճակատներու հետ գործ չունի։ Զուր տեղը կը թօթուէ տակաւին՝ զինքը ընկճող ընդհանուր անէծքներէն խուսափելու, անոնց դուրս ու հալածող կանչերէն ազատելու, գոնէ վայրկեան մը հանգիստը վայելելու համար։ Այդ տեսակ հանգիստ՝ այլեւս ընդմիշտ չկայ իրեն եւ իրեն հետ բոլոր ազգադաւներուն, բոլոր մատնիչներուն։

Նրէկուան ջախջախիչ յայտարարութեանս դէմ, այսօր կէս խոստովանութիւն մը կ'ընէ, — երբ արդեօք ամբողջական խոստովանութիւնը, — կը խոստովանի թէ իրօ՛ք զիս Ներքին գործոց նախարարին եւ անկէ ալ Նոյն նախարարին ինքնապահին տունը տարած էր։ Իմ ուզածս ալ այս էր արդէն, մէկ այս խոստովանութիւնը, որովհետեւ անկէ անդին՝ նոյն ինքն ձերբակալուած-կամ փախած կամ Պոլիս մնացած յեղափոխականները կրնան վկայել թէ Սիսակ Ֆէրիտի պէս վատի մը դրպարտութիւնը կրնա՞յ յարմարիլ ինծի՝ որ ո՛չ միայն իրենց խորհրդակից եղայ, այլ նաեւ իրենցմէ շատին փախուստին ու ազատման դրդիչ դարձայ։ Երեւակայեցէ՛ք Արամ Անտօնեանը որ մատնէ Մուշեղ Եպիսկոպոսը, Սմբատ Սրապեանը, Տօքթ. Տաղաւարեանը, Լեւոն Բիրիճեանը, Սմբատ Բարթուղեանը, Բէխեանը, Դօշեանը, եւն. եւն., որոնց հետ նստեր ելեր է անընդհատ, եւ որոնց մէկ բառը պիտի բաւէր զինքը բանտերուն ամէնէն մթինին դատապարտելու։

Բայց մոռնանք ընենք սա սրիկան, սա անխղճապարտ ու ամօթալի սրիկան, սա Սիսակ Ֆէրիտը։ Խեղճը տարրական տրամաբանութիւնն ալ կորսնցուցեր է իր շփոթութեան մէջ։ Եւ մատնիչ անունը իրեն այնքան թեթեւ կուգայ որ չի վարանիր զայն ուրիշներու երեսին նետելու, առանց փնտռելու թէ բառը իր նպատակակէտին կը հասնի՞, կը կպչի՞ անոր։ Բայց տրամաբանենք։

Եթէ իսկապէս մարդ մատնել ուզէի՝

Զ՞ պիտի հարցնէին ինծի թէ ինչէ՞ն գիտեմ մատնած մարդոցս յեղափոխական ըլլալը,

Զ՞ պիտի հարցնէին ինծի թէ ինչպէ՞ս անոնց յեղափոխական ըլլալը գիտնալով համակիր, անոնց հետ մտերիմ մնացեր, եւ դաւանք պաշտպաններ եմ հրապարակաւ, իմ ստորագրութեամբս։

Եւ յետոյ՝ եթէ մատնութիւն ընել ուզէի ի՞նչ պէտք ունէի Սիսակ Ֆէրիտի մը միջնորդութեան. չէ՞ի կրնար ուղղակի դիմում ընել կա՛մ ոստիկանութեան, կամ Ներքին գործոց նախարարին, կամ Երլտըզի մէջ՝ սրիկայ Նէճիպ Մէլհամէի նախագահութեամբ գումարուած մասնաւոր յանձնաժողովին։ Աւալ մատնութիւնը գաղտնի կը մնար հարկաւ։

Անցնինք։

Սրիկայ Սիսակ կ'ըսէ թէ ես Ներքին գործոց նախարարին գացեր եմ իր առաջնորդութեամբ, հայ յեղափոխականներ մատնել ուզեր եմ, եւ Ներքին գործոց նախարարն ալ մերժեր է զիս ընդունիլ։

Կ'երեւակայէ՞ք նախորդ թիւրք ռէժիմին Ներքին գործոց նախարարը՝ որ ծանօթ «հայերէ սարսափ»ին ամէնէն ճշգրիտ ժամանակը մերժէ ընդունիլ հայ մը՝ որ Հայ յեղափոխականներ մատնել կ'ուզէ։ Ու մտածե՛լ թէ այդ ատեններ՝ թիւրք ռէժիմին ամէնէն փնտռած բանը՝ Հայ յեղափոխականներն էին։

Այս ալ անցնինք։

Սրիկայ Սիսակ կ'ըսէ թէ Ներքին գործոց նախարարութեան ինքնապահը, — իր սրիկայութեանց եւ իր անպատիւ միջնորդութեանց ու մատնութեանց գործակից այդ միւս սրիկան, — խղճահարութեամբ պատմեր է իրեն՝ թէ ես, այո՛, ե՛ս, Հայ յեղափոխականներ մատնել ուզեր եմ։

Այդ ինքնապահին ինչ զազրելի արարած մը ըլլալը ապացուցուած է քիչ մը վարը՝ «Բրոոտոս»էն արտագրուած յօդուածին մէջ։ Այս օրուան Թուրք թերթերն ալ կը յայտարարեն թէ մատնիչներուն ամէնէն նողկալին էր, թէ խաֆիյէներու արդէն իսկ աղտոտ դասակարգը չխենթեցնելու չափ անպատուէր։ Ինչպէ՞ս սանկ մատնիչ մը, սանկ խաֆիյէ մը գրկաբաց չպիտի ընդունէր ինծի պէս Հայ մը՝ որ Հայ յեղափոխականներ մատնելու եկեր էր իրեն. ինչպէ՞ս մանաւանդ սանկ ազգադաւ մը խղճահարութիւն պիտի ունենար ուրիշի մը մատնութիւնը տեսնելով, ի՛նք որ իր գոյութեան իրաւունքը մատնութեան միայն կը պարտէր, որ մատնութեանն էն պաշտօնի բարձրացում, նիւթական վարձատրութիւն կ'ակնկալէր։

Մի՛ զարմանաք սակայն, մտածեցէք միայն թէ սրիկայ Սիսակ որչա՜փ շփոթած, որչա՜փ խռոված պէտք է ըլլայ ա՛յս աստիճան ծիծաղելի ու կատակաւոր հակասութիւններ ստորագրելու համար։ Խղճացէ՛ք իր վրան, բայց մի՛ մեղքնաք։ Օձին գլուխը պէտք է ճզմել, պէտք է ճզմել անընդհատ՝ ու պիտի ճզմուի ալ՝ մինչեւ որ փշրուի, սատկի։

Այս ալ անցնինք։

Սրիկայ Սիսակ կ'ըսէ որ եթէ ես ո՛ և է լրտեսի պաշտպանութիւնը չվայելէի, պէտք էր որ ձերբակալուած ըլլայի, ե՛ս որ այսքան ատեն է ի վեր յարաբերութեան մէջ էի յեղափոխականներու հետ։ Բայց ո՞վ ըսեր է իրեն որ յեղափոխական մը, կամ յեղափոխականի մը հետ յարաբերութիւն ունեցող մէկը ԱՆՊԱՅՄԱՆ ձերբակալուելու սահմանուած անձ մըն է։ Այնքան դէպքեր տեղի ունեցան Պոլսոյ մէջ. բոլոր հեղինակներն ալ ձերբակալուեցա՞ն. բուն յեղափոխականներէն աւելի անմեղները չէ՞ որ բանտերը լեցուցին տարիներ ու տարիներ անընդհատ։ Յեղափոխականներուն համար բարեբաղդութիւն մըն էր որ մատնութեան գործը Թուրքիոյ մէջ ստանձնած էին Սիսակ Ֆէրիտի պէս ապուշներ, թէեւ միւս կողմէ ցաւալի է ըսել թէ այդ ապուշներուն պատճառաւ անմեղ մարդիկ ոտքի տակ կ'երթային։

Բայց ամէնէն նշանաւոր փաստը չմոռնանք։

Եթէ իսկապէս՝ Սիսակ Ֆէրիտի միջնորդութեամբ մատնութիւն ըրած ըլլայի, ինչո՞ւ իմ դասագիրքս չփրկէին յափշտակողներուն ձեռքէն, երբոր մասի միակ հարուածով մը գլուխ մը կրնային ձգել։

Եւ յետոյ, եթէ Սիսակի ձեռքը այդպէս իմ մեղապարտութեանս ապացոյցը տուած ըլլայի, կրնա՞յի տարիներով հալածել զինքը, իր թերթը՝ Արեւելքը, մանաւանդ իր սնանկ-վաճառքի խմբագրապետը՝ Տօքթ. Թօփճեանը, որ Գերմանիոյ մէջ առած իր ուսումը սրիկայ Սիսակի պէս մատնիչի մը պաշտպանութեան յատկացուցեր է այսօր, անցեալին մէջ կերած հարուածներուն ոխը հանելու համար։

Կրնա՞յի մանաւանդ ես նախայարձակ ըլլալ սա օրերուն, հրատարակել Սիւրէյա պէյի խօսքերը, «մատնիչ չունի» հռչակել Սիսակն ու Ատիլը։ Եւ եթէ ինք վախ չունէր իմ յայտարարութեանս, ինչո՞ւ համար Մանզումէի խմբագրատունը ղրկած էր իր մարդոցմէն Ասատուր Տէր-Մաթթէոսեանը, զիս համոզելու համար որ բան մը չգրեմ սրիկայ Սիսակի դէմ։ Եթէ ես վախ մը ունենայի Սիսակի պէս սրիկայէ մը՝ անշուշտ պիտի համաձայնէի անմիջապէս։ Բայց ինքնապահ Հասանի կողմէ ինծի տրուած վեց ժամուան հարցաքննութեան չարչարանքը կրնա՞յի մոռնալ որ այս մատնութեան խնդիրը չհրապարակէի. թէեւ, կը խոստովանիմ, ընաւ մտքէս չէր անցներ թէ սրիկայ Սիսակ զիս չարչարել տալէն վերջ զիս «մատնիչ» կոչելու չափ անհրես պիտի ըլլայ։

×

Գալով Բէօշէ օղլու Անտօն պէյի իմ պաշտպանս ըլլալու խնդրին, սրիկայ Սիսակ Ֆէրիտ նորէն անամօթաբար կը պնդէ թէ «հազար փաստերով ապացուցուած է»։ Հազարը շատ է, թող ՄԷԿ ՀԱՏԻԿ փաստ մը ցոյց տայ, եւ կամ նոյն իսկ ապացուցանէ թէ ես ո՛ և է տեղ մը, հոգ չէ թէ ՎԱՅՐԿԵԱՆ ՄԸ, ԵՐԿՎԱՅՐԿԵԱՆ ՄԸ տեսնուած եմ Բէօշէ օղլու ըսուած արարածին հետ, եւ ես ձեռքովս պիտի կոտրեմ գրիչս, այլեւս անգամ մըն ալ չպիտի խօսիմ սա հանրութեան՝ որուն խորհրդատուն եղեր եմ 14 տարիէ ի վեր։ Եւ սանկա աւելի կ'արժէ քան մատնութիւններով ձեռք բերուած 500 ոսկիի գումար մը։

Իսկ դո՛ւն, Սիսակ Ֆէրիտ սրիկայ, մտիկ ըրէ հիմայ թէ ի՛նչ պիտի խօսին քու մասիդ, քու միւս սրիկայ եղբայրներուդ մասին (Յովհաննէսեան՝ Վանայ Հայոց դահիճին հաշիւը յառաջիկային)։

Դուք մէկ փաստ ուզած էիք, ահա՛ կարաւան մը փաստ ձեզի, այն ալ միայն այսօրուան համար։ Այդ փաստերուն վերջը չպիտի գայ ալ։

ԱՐԱՄ ԱՆՏՕՆԵԱՆ

×

ՍԻՍԱԿ-ԱՏԻԼ ԵՒ ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԻՒՆ

Խմբագրութիւն Մանզումէի,

Վսեմ. Սիսակ Ֆէրիտ եւ Արամ Ատիլ պէյերը, որք Արեւելք լրագիրը կը շահագործեն, երէկ նոյն թերթին մէջ բողոքած էին իրենց անձերուն շուրջ Մանզումէի խմբագրութեան կողմէ սարքուած փառամոլութեանց դէմ։

Կատարեալ իրաւունք կուտամ յիշեալ պէյերուն, երբ կ'ըսեն թէ ազատութեան շնորհը պէտք չէ ապերախտութեան եւ անձնական քինախնդրութեան զոհ տրուի. արդարեւ ճշմարտութիւնը պէտք է ըսել, ճշմարտութիւնը՝ առանց չարամիտ նպատակներով խեղաթիւրելու զայն. եւ երկու եղբայրները կը յայտարարեն թէ իրենց մասին անպայման պիտի չըլլայ ճշմարտութեան յայտնուիլը. Թէ Վսեմ. Սիսակ Ֆէրիտ պէյ եւ թէ իր միւս եղբայրները սա վերջին տարիներուն երեւան ելած դէմքեր են, Այնթապէն եկած, անոնք նշանաւոր չէին ոչ ուսմունքով, ոչ գիտութեամբ, ոչ առեւտրական գործունէութեամբ, ոչ ալ դրամով, այսինքն ոչինչ ունէին յանձնարարելի, եւ օր մը չըսուեցաւ որ ատոնք լրտեսներ էին. անմիջապէս տեսանք որ մէկ եղբայրը Վանայ կուսակալութեան օգնական եղաւ, մէկը պալատական քարտուղար, մէկը տպագրական Տեսչութեան առաջին օգնական, մէկը չգիտեմ ինչ, աստիճաններ ու նշաններ ստացան, Բերայի մեծ ճամբուն վրայ տարեկան 150 ոսկի վարձքով տուն մը մէջ բնակիլ սկսան, առատ դրամ, շքեղ կառասք եայլն ձեռք անցուցին։ Վսեմ. Սիսակ Ֆէրիտ պէյ, անանկ մեծ հաւատք մը ունէր իր գաղտնի զօրութեան վրայ որ կը համարձակէր հանրային դրասավայրերու մէջ հանդիպած կնոջ հրամայել որ քովը գայ(*)։ Արեւելքի մէջ ... պաշտպանելու, ուրիշ մը անուանարկելու համար առաջարկութիւններ կ'ընէր, հինգ հարիւր ոսկի կը պահանջէր Օրմանեան Սրբազանը հրաժարեցնելու համար։

Ն. Վսեմութեան այս յայտնի գործունէութեան այսքան աղտոտ ու զայրացուցիչ ըլլալով, թէ՛ իր, թէ՛ իր եղբայրներուն անակնկալ փայլուն յաջողութիւնները մինչեւ ցարդ վերագրուած են իրենց լրտեսական պաշտօնին։ Ն. Վսեմութիւնը պէյ կը կոչուի. բայց այդ պէյութիւնը Այնթապէն չբերաւ, եղբայրներու այս ամբողջ խումբին ձեռք անցուցած դիրքը իրենց ո և է օգտակար արժանիքին արդիւնքը չի կրնար ըլլալ. ուրեմն թող ըսեն թէ ի՞նչպէս յաջողեցան այսօրինակ բարձրանալու իբրեւ հանրային գործիչ, այնպիսի ատեն մը մանաւանդ, ուր պարկեշտ քաղաքացիներ սմքած, քշուած էին կամ բանտերու մէջ կը հեծէին, վատոգի լրտեսները կոկոզավիզ կը յոխորտային եւ բարձրագոյն պատիւներու կը հասնէին։

Եւ մինչեւ այն օրն որ իրենք հանրային դատարանին առջեւ ինքզինքնին արդարացնեն, ժողովուրդը պիտի շարունակէ ճանչնալ զիրենք, ինչպէս ճանչցուած էին ցարդ, այսինքն լրտեսներ, որ ըսել է հասարակաց բարիքին թշնամիներ։ Այս ամէնը կ'ըսեմ, աւելցնելով որ անձնապէս գրեթէ չեմ ճանչնար այդ պէյացեալ եղբայրները։ Ճշմարտութիւնը պէտք էր գիտնալ եւ ահա յայտարարելի զայն։

Ս. Ա. ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ
Փաստաբան

×

ՓԱՍՏԵՐ
ՍԻՍԱԿ-ԱՏԻԼ ՄԱՏՆԻՉՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Շատ զարմանքով կարդացի Սիսակ Ֆէրիտի պաշտպանողականը, որուն պատասխանը յարգելի Արամ Անտօնեան Մանզումէով տուած էր այսօր։ Ես ալ, իբր անկեղծ ազգային, ի հաստատութիւն Անտօնեանի բառերուն՝ կը յայտարարեմ թէ զօրաւոր փաստերով կրնամ հաստատել Սիսակի եւ Ատիլի ու վերջապէս բովանդակ ընտանիքին աղտոտ մատնութիւններն ու լրտեսութիւնը։

Այսօրուան համար մէկ քանի հատ միայն յիշեմ. —

Սիսակ Ֆէրիտն էր որ Տրապիզոնի աքսորել տուաւ Կարնեցի պատուաւոր վաճառական Տէր Ազարեան էֆէնտին։

Սիսակ Ֆէրիտն էր որ դարձեալ Տէր Ազարեան էֆ.ի ծնողքին Պոլիս եկած ատենը՝ ճամբէն ետ դարձնել տուաւ։

Սիսակ Ֆէրիտն էր որ վերջերս՝ Սամսոնցի ծանօթ վաճառական Միսաք էֆ. Մսրեանը աքսորել տուաւ Պոլսէն։

Այս վերջին խնդրին համար քանիցս ես անձամբ գացի ոստիկանութեան դուռը, բոլոր ջոջ պաշտօնատարներուն հետ տեսնուեցայ, ըսի իրենց թէ Մսրեան էֆէնտին վնասակար անձ մը չէ։ Ինծի պատասխանողները, նախարարէն սկսեալ մինչեւ պաշտօնեաները, ըսին թէ իրենք ալ գիտեն Մսրեանի վնասակար անձ մը չըլլալը, սակայն ինչ օգուտ որ Սիսակ Ֆէրիտ անուն անխիղճ Հայ մը պրակներով ժուռնալ ղրկած է անոր դէմ, եւ թէ իրենք իրենց պաշտօնին բերմունքով՝ ստիպուած էին նկատողութեան առնել այդ ժուռնալները։

Այս իրողութիւնները պատրաստ եմ ապացուցանելու անձնապէս։ Ասոնք փաստեր են, եւ այս փաստերէն վերջ այլեւս ամէն Հայու ամօթ կը նկատեմ բարեւ տալ այդ սրիկաներու ընտանիքին ո՛ և է մէկ անդամին. կամ ձեռք առնել անոնց սրիկայութեանց պաշտօնական օրկան եղող թերթը։ Տարակոյս չունիմ որ այդ թերթին խմբագիրները մաքուր մարդիկ են(*). լրագիրներու այս առաքելութեան եւ խմբագրի այս սովին մէջ գո՞րծ կը պակսի իրենց որ տակաւին կառչած կը մնան այդ սրիկաներուն։ Որոնց համակրութիւն կը յայտնեմ իրենց, եւ կը յուսամ զիրենք ուրիշ պատուաւոր թերթի մը մէջ տեսնել։ Այս կը պահանջէ արդէն իրենց օգուտը։

ՄԿՐՏԻՉ ՊՕՂՈՍՕՖ

×

ԱՐԱՄ ԱՏԻԼ ԹՈՂ ՄԷՋՏԵՂ ԵԼԼԷ

Մեծապատիւ Խմբագիրներ
Ազատական անկախ օրկան Մանզումէի

Արամ Ատիլ եւ իր ընտանեկան անդամներուն մասին գրածնիդ կարդացինք։ Երէկ երկոյ Գատըգիւղի շոգենաւին մէջ Նազիկեան էֆ. ձեռքէ ձեռք կը պտտցնէր Արեւելքը, ցուցունելով Արամ Ատիլի պաշտպանողականը։ Սակայն ես հրապարակաւ յայտնեցի որ եթէ կառանցքի ըլլալու խոստացուած 500 ոսկին, պատրաստ եմ իր ստորին արարքներէն մէկը յայտնել։ Այս կոչս ամէնուն կողմէն ընդունուեցաւ։ Այս պահուն Նազիկեան բաւական հետապնդեց զիս եւ ուզեց որ յայտնեմ իրեն խնդիրը։ Սակայն Արեւելքի խմբագիր մը ըլլալը զգացուցի իրեն։

Ուրեմն, պատրաստ եմ հրապարակաւ յայտնել Արամ Ատիլի խաֆիյէական մէկ ընթացքը, առեւտրական խնդրոյ մը առթիւ, իբր անոր պապային սիրելի ըլլալու համար, եթէ կառանցքի առնուի խոստացուած 500 ոսկին կէս առ կէս բաժնուելու թէ Գալֆայեան Որբանոցին եւ թէ Միաց. Ընկերութեան։

Համակրող անկախ օրկ՝ն Մանզումէի
ԿԻՉԱԼ-ՆԱԵՐԷՍԵԼԻԻԿ (**)

×

ԱՀԱՒՈՐ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Լսեցէ՛ք Հայեր։ Հոգելոյս Խրիմեան Ս. Կաթողիկոսի վախճանէն քանի մը օր ետքը Արամ Ատիլ Կայս. Պալատ ժուռնալ մը կուտայ, որուն մէջ յայտարարած է. «Հայոց ազգը իրեն Կաթողիկոս պիտի ընտրէ Երուսաղէմ աքսորուած Իզմիրլեան եպիսկոպոսը. պետութեան եւ ազգին վնասակար այս ընտրութեան դէմ հիմնականէ ամէն միջոց եւ արգելք ի գործ դնել պէտք է…։»(***)

Եթէ այս ժուռնալը տրուած չէ եւ ես զրպարտիչ մըն եմ, թո՛ղ Արամ Ատիլ բողոքէ ինծի դէմ. դատարանի դուռները բաց են, եւ ես պատրաստ եմ այս ժուռնալը կէտ առ կէտ եւ բառ առ բառ հաստատելու։

Ո՛վ Արեւելք, հեռուներէ երթալու հարկ չկայ ուրիշները վատ եւ սինլքոր անուանելու համար. մէկ մը ձեր վրայ նայեցէք, եւ պիտի տեսնէք որ եղբայրներով, կամ աւելի ճիշդը, սինսիլէով ազգին մատնիչները, դաւաճանները, վատ ու սինլքոր արարածները եղած էք։

ՏԱՃԱՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

×

ԹԷ ԻՆՉ Կ'ԸՍԷ „ԲՐՈՈՏՈՍ"
ՍԻՍԱԿ ՖԷՐԻՏԻ ՄԱՍԻՆ

Մեր յարգելի պաշտօնակիցը Բրոոտոս որ անշուշտ ո և է մրցակցական ոգի չի կրնար ունենալ Արեւելքի դէմ, հետեւեալը կը գրէ։

(*) Բաց ի խմբագրապետ ըլլալէք Տօքթ. Թօփճեանէն՝ Օրմանեանի գարշապարը լզող այդ անամօթէն։

(**) Ծ. ԽՄ.— Գրողը ծանօթ անձ մըն է խմբագրութեանս։

(***) Ու մտածե՛լ որ տակաւին առանց խպնելու, այս սրիկաները իրենց թերթին՝ Արեւելքի մէջ՝ Խրիմեան Հայրիկին պատկերը կը դնեն։ Ասոնք աղտոտ շրջանակ մը ա՛յդ աստիճան պաշտելի դէմքի մը՝ մեծագոյն անարգանքն է ո՛չ միայն Խրիմեանի անուան, այլ բովանդակ Հայութեան։

Սիսակ Ֆէրիտ ըսուած ստորին անձը իր գոյութիւնը կը պարտի Ներքին գործոց նախարարութեան ինքնապահ Հասան պէյի որ պարզ սէյիս մըն էր եւ կառապան ըլլալէ ետք օր մըն ալ ոստիկան եղած էր։ Այս մարդը կին գերիներու վաճառականութեամբ կը զբաղէր, եւ իր պաշտօնին բարձրացումովը այդ գործը յանձնեց Սիսակին։ Սիսակ Ֆէրիտ բարձրաստիճան անձերու սիրոյ միջնորդութեամբ, կաւատութեամբ զբաղելով աստիճանաբար բարձրացաւ։ Հասան պէյ կաշառքներու ցանկը իրեն յանձնեց։ Այս զազիր, այս ստորին մարդը որուն դէմքը սատանայի կը նմանի, եւ արդէն սատանայէն տարբերութիւն չունի, այս խայտառակ, այս անարգուած մարդը իր լրտեսութեանը դասընթացքը կատարելագործած էր նշանաւոր Լութֆի աղայի տղուն՝ Ֆայիզ պէյի քով։ Այս անամօթ սրիկան առանց ամչնալու ալ լրագիր կը հանէ. Արեւելք լրագիրն ալ անորն է։ Այս ոճրագործ (sic) մարդը երբ դատարաններու քննիչ հայ թերթերու եւ խմբագիրներու խաֆիյէութիւն կ'ընէր։(*)

×

ՎԿԱՆԵՐԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ ՍԻՍԱԿԻ ԴԷՄ

Ստորագրեալս՝ հայրենակիցն եմ Սիսակ Ֆէրիտի եւ ընտանիքին, այսինքն Այնթապցի։ Նախ ըսեմ որ ատոնք, Այնթապի մէջ միջակ դասակարգի վերաբերող մարդեր էին եւ իրենց ընտանիքին բուն մականունը Խալէշեան ըլլալով, այսօր տակաւին Այնթապի մէջ իր հօրեղբայրը եւ ուրիշ ընտանեկան պարագաները տակաւին այն մականունը կը կրեն. մինչդեռ հոս Պոլսոյ մէջ իրենք մերժելով իրենց ընտանեկան բուն մականունը, ինքզինքնին Պօյաճեան, Ֆէրիտ, եւ ուրիշ մականուններով յորջորջել տալ յաջողած են։ Պոլիս եկած ատեննիս, հայրենակից ըլլալով այս մարդոց հետ դիպուածաբար անգամ մը տեսնուած, եւ անոնց յարգանքներուն եւ սիրալիր ընդունելութեանց արժանացած եմ։ Սիսակ Ֆէրիտ պէյ մանաւորաբար յայտարարած է թէ եթէ ոստիկանութեան հետ ո և է գործ մը ունենանք՝ իրեն դիմենք։ Ժամանակ մը ետք, բարեկամ ընտանիքի մը կողմէ հրաւիրուած էի. հոն կարգ մը հայրենակիցներ հաւաքուելով զուարճութիւն ըրինք։ Յաջորդ օր թաղին ոստիկանը յայտարարելով թէ մենք հաւաքուելու եւ խռովարարութիւններ ընելու յանցանքը գործած ենք, հետեւաբար ի պատիժ պէտք է չորս մէճիտիէ տուժենք։ Հաւաքուելնիս նկատելով որ մենք ո՛ և է մեղապարտ յանցանք մը չէինք գործած, ո և է վճարում մը չըրինք եւ քօմիսէրը ճամբեցինք։ Երկու օր վերջ մեզի ոստիկանութեան նախարարութենէն կանչեցին, եւ բանտարկեցին մեզ նկատմամբ տրուած ժուռնալով, իբր ժողովք կազմողներ ամբաստանուած ըլլալով զմեզ։ Մենք, քաջալերուած Սիսակ Ֆէրիտ պէյի նախապէս մեզի տուած ապահովութենէն, դիմումներ ընել ուզենք յիշեալին, որպէս զի գայ ու զմեզ բանտէն ազատէ։ Այն ատեն Սիսակ Ֆէրիտ պէյ՝ Մուրատեան խան երթալով վաճառական վանցի Յովհաննէս էֆ. Սանդուրճեանի կ'ըսէ թէ՝ «այս մարդիկը մէկ քանի հարիւր ոսկի մինչեւ որ չի վճարեն, բանտէն չպիտի կրնան ելլել»։ Սանդուրճեան էֆ. կը պատասխանէ թէ, «ի՞նչ է այն մարդոց յանցանքը որ այդքան դրամ պիտի վճարեն»։ Սիսակ Ֆէրիտ կը պատասխանէ. «յանցանքնուն ի՛նչ ըլլալը չեմ գիտեր. միայն սա գիտեմ որ մինչեւ որ մէկ երկու հարիւր ոսկի չվճարեն չպիտի ազատին»։ Սանդուրճեան երբ կը պատասխանէ թէ «այն մարդիկը քանի որ յանցանք մը գործած չեն, մէկ ոսկի անգամ չեն վճարեր», Սիսակ Ֆէրիտ յուսահատ կը մեկնի։ Եւ Սանդուրճեան ստամպօլի Պետրոս Իսկենտէրեանը ոստիկանատուն կը ղրկէ եւ Սիսակ Ֆէրիտի յայտնութիւնը մեզի կը հաղորդէ։ Քիչ մը ետքը Սիսակ եւ իր եղբայրը Գարեգին ոստիկանատուն գալով, մեր մէջէն Մովսէս Փափազեանը հարցաքննութեան սենեակին առջեւը կը կանչեն եւ երկու եղբայր կը յայտարարեն թէ «հիմայ ձեզի բանտէն ազատելու համար Կայս. Պալատէն երկու հոգի եկան բարեխօսելու. ուստի եթէ դուք այս գործին համար մեզի 150 ոսկի եթէ չի վճարէք, ընաւ բանտէն չէք կրնար ելլել»։ Երբ Մովսէս Փափազեան պատասխանեց թէ՝ «եթէ այդ դրամը չի վճարենք, ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը». — «Պիտի աքսորուիք պատասխանեցին». — «Աւելի լաւ, մեր ծննդավայրը կ'երթանք, եւ դրամ մը չենք վճարեր հարկաւ»։ — «Ո՛հ եթէ ծննդավայրնիդ երթաք աղէկ. բայց անանկը չէ, բոլորովին տարբեր տեղեր պիտի աքսորուիք, որ մէկերնիդ Ֆիզան, որ մէկերնիդ Աքիա եւ որ մէկերնիդ Եէմէն, ցկեանս պիտի աքսորուիք»։ Փափազեան կը հարցնէ թէ «մենք ի՞նչ ըրինք որ պիտի աքսորուինք»։ — «Դուք չէք գիտեր, հոս՝ արեւուն նայեցար, ծուռ կոխեցիր, վա՛ր նայեցար կ'ըսեն, կը բանտարկեն եւ դրամներ առնելով կը թողուն» կը պատասխանէ։ Ասոր վրայ 3—4 օր կ'անցնի եւ զմեզ բանտէն կ'արձակեն. մեր յանցապարտութեան մասին ո և է պարագայ մը չի գտնուիր։

Արդ, այս անգամ կը փութամ իրենց… բարեկամութեան համար շնորհակալութիւն յայտնել, խնդրելով որ ներողամիտ գտնուին այսքան ուշացնելուս համար։

18 յուլիս 1908 Գ. ԶԱՄԻՉԵԱՆ
Մահմուտ փաշա, Մանասթըր խան

(*) Այդ ազգադաւ մաքով արդէն սկսան Արեւելքը հրատարակել ինք, Սիսակ Ֆէրիտ, եղբայրը Արամ Ատիլ, միւս եղբայրը՝ Գարեգին Պօյաճեան, խաչագող Տօքթ. Թօփճեան, — ամբողջ ջոլիրը վերջապէս։

ԾԱՆ. «ՄԱՆԶՈՒՄԷ»ի. — Անշուշտ ուրիշին տանելու համար։

ՄԵՐ ԱՄԷՆՈՒՍ ԲԱՂՁԱՆՔԸ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԶԳԻՆ ԲԱՂՁԱՆՔԸ

ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԷՆ

Քանի մը օրէ ի վեր սրտագին դիմում կ'ընենք մեր ազգին զաւակներուն, յորդորելով զիրենք չափաւորութեան, խոհեմութեան եւ լրջութեան։ Ազատութեան արշալոյսը ծագեցաւ, հայրենիքը միացաւ իր զաւակներուն սրտակցութեամբ։ Թուրք, Հայ, Յոյն եւ Օսմանցի միւս տարրերը ձեռք ձեռքի տուած, անձնական եւ հանրային ամէն տեսակ զոհողութիւններով, զոհագործութիւններով, վերջապէս ժամանեցին այս երջանիկ օրուան, երբ այլեւս կապուած չեն մեր ձեռքերը, կաշկանդուած չեն մեր ոտքերը, եւ մեր բոլոր գործունէութեան առջեւ անխափան կը բացուի ասպարէզ մը, ասպարէզ մը ազատ գործելու, աշխատելու ի պատիւ Օսմանեան հայրենիքին, ի շահ Օսմանեան ժողովուրդին, որուն մէկ կարեւոր մասը կը կազմենք մենք Հայերս։ Այո՛, շատ կարեւոր մաս մըն ենք մենք այս մեծ Կայսրութեան, եւ արդէն աւելորդ է այս մասին երկարել, քանի որ մեր պատուական Թուրք հայրենակիցները ութը օրէ ի վեր իրենց բեմական, հրապարակային, եւ լրագրական բանախօսութիւններուն մէջ չեն դադրիր յայտարարելէ թէ Հայերը պատուական ժողովուրդ մըն են, երկրին անհրաժեշտ տարրը, ազատութեան դատին համար նեղուած, արիւն թափած տարրը։ Ի՞նչ էր մեր ամէնուս նպատակը, սա՛ օրինաւոր ազատութիւնը ձեռք բերել չէ՞ր, այն ազատութիւնը՝ զոր այսօր կը վայելենք, զոր շնորհեց եւ երդումով հաստատեց Վեհ. Սուլթանը։ Հերիք ուրեմն, եղբայրներ, ա՛լ բաւ համարեցէք ձեր խանդավառութիւնը։ Զէ՞ք գիտեր որ ծայրայեղ ցոյցերը անախորժ, անհամ եւ վտանգաւոր հանգամանք մը կ'առնեն, եւ կասկածելի կ'ընեն նոյն իսկ մեր խանդավառութեան անկեղծութիւնը։

Յիշեցէ՛ք անցեալը, յիշեցէ՛ք թէ ո՛րքան նեղուեցանք, եւ ո՛րքան կը փափաքէինք ազատութեան սանկ փոքրիկ նշոյլ մը տեսնել։ Փառք Աստուծոյ, մեր Վեհ. Կայսրը ազատութեան լուսաւոր ճառագայթներով ողողեց իր երկիրը, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն, արդարութիւն հռչակելով իր բոլոր հպատակներուն համար անխտիր։ Ճամբաները գոց էին 12—13 տարիէ ի վեր, ինչե՛ր կը քաշէինք, տնտեսապէս փճանալու վտանգին մէջ էինք, արդէն շատ բան կորսնցուցինք նիւթապէս ալ, բարոյապէս ալ. ոտքերնիս ձեռքերնիս կապուած էին։ Կրկին փա՛ռք Աստուծոյ, եւ գոհութիւն մեր Վեհ. Սուլթանին, ազատուեցանք բոլոր արգելքներէն, գոհ սրտով մեր բանին գործին զբաղինք, անխոհեմութիւն չընենք, չափազանցութիւններ չընենք, համախռնումի, համախմբումի, գումարներու տեղը չկայ, որովհետեւ անտեղութիւններ, տղայական յայտարարութիւններ կրնան պատահիլ, չափազանց խանդավառութեան, եւ կամ, — ինչպէս կրնայ ըլլալ — քիչ մըն ալ ապերախտութեան հետեւանքով։ Հաւատացէ՛ք թէ ա՛յս է բոլոր ճշմարիտ հայրենասէր Հայերուն բաղձանքը։ Մեր հայրենիքը օսմանեան երկրին ամբողջութիւնն է, մեր եղբայրակցութիւնը անջատական գաղափարներէ չառաջնորդուիր. այս գեղեցիկ երկրին յառաջդիմութիւնը մեր ամէնուս բաղձանքն էր. ահա բացուեցաւ մեր յառաջդիմութեան ճամբան։ Ի՞նչ

կը միայ ընել մեզի — անցեալին կուրօստները դարմանել կանոնաւոր աշխատութեամբ, զարգանալ անխտրապէս, բարոյապէս և մտաւորապէս, ականջ չկախել բնաւ չափազանցութիւններու, վտարել ամէն անոնք որոնք չար խորհուրդ կու տան մեզի, մեր վայելած ազատութիւնը վտանգելու ատենն։

Եւրոպա ևս նոյնը կը խորհի մեր երկրին համար. բոլոր թերթերը միացած կը յայտնեն օսմանցի ժողովուրդներուն համերաշխութեան և եղբայրութեան վրայ. եթէ մեր չափազանցութիւններով անախորժ դառնանք և ազատութեան դատը անհասցնենք, հաւատացէ՛ք թէ բնաւ համակիր պիտի չունենանք. հերի՛ք մեր բոլոր յուսախաբութիւնները։

* * *

Այս տողերը գրած էինք արդէն, երբ Կ. Պոլսոյ Հայ առեւտրական և ճարտարարուեստական բարձր դասակարգէն պատկառելի պատգամաւորութիւն մը Խմբագրատունս գալով, իր կարգին խնդրեց մեզմէ որ չափաւորութեան, խոհեմութեան յորդորենք Հայ ժողովուրդը, շնորհակալութիւն յայտնելով նաև Մամուլին կողմէ մինչև ցարդ այս մասին եղած յորդորներուն։ Մեր առեւտրական դասակարգին այս պատուաւոր և առաջնակարգ ներկայացուցիչները, որոնք իրենց ասպարէզին հետեւանքով յարաբերութեանց բազմազան կապեր ունին, և փորձառութեան դասերէն ամէնէն աւելի օգտուած են, հարկ համարեցին կրկին խնդրել մեզմէ որ խոհեմութեան և լռութեան հրաւիրենք մեր ազգայինները, որոնց մէջ յաճախ դիտուած է որ ցոյցերը իրենց օրինաւոր նպատակէն կը շեղին, իրաւ է թէ անգիտակցաբար, բայց չարամիտներու նպատակին խիստ յարմար։ Նոյն իսկ մեր Թուրք հայրենակիցներէն ոմանք, որոնց Հայ ազգին համար տածած համակրութիւնը և ազատութեան մասին անոնց սէրը ամէն կասկածէ զերծ է, սկսած են դիտել տալ թէ ցոյցերը անհարկի հանգամանք մը կ'առնեն, և իրական նպատակէն շեղելով, տեսակ մը անկապակից պոռչտուքի կը վերածուին։ Հերի՛ք չէ՞ արդեօք ի՛նչ որ գրուեցաւ և խօսուեցաւ և ծափահարուեցաւ. մեր կորուսեալ եղբայրներուն յիշատակը խնկեցինք մեր բարեպաշտիկ զգացումներով, բանտերուն մէջ տառապող մեր ազգակիցներուն երեսը կրկին տեսանք ընդհանուր կայսերական ներողութեան շնորհիւ։ Ճշմարիտ սէրը հաւատացէք թէ աւելի լռութեան և անկեղծ համակերպութեան մէջ կը յայտնուի քան թէ անկապակից և ուրիշներուն բնականաբար անհաճոյ աղաղակներու և կեցցէներու մէջ։

Կը ձայնակցինք պատգամաւորութեան յարգելի անդամներուն յայտարարութեանց, և կրկին ու կրկին կը խնդրենք մեր պատուական հայ եղբայրներէն և հայրերէն, որպէս զի ճանչնան իրենց ազատութեան յարգը և օգտուին քաղէն անկէց միմիայն իրենց նիւթական, բարոյական ու մտաւորական զարգացման համար։

ՃԱՆՁՆԱ՛Ք ՄԵՐ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՐԳԸ, ահա՛ տարրական իմաստութիւնը տառապանքի բովերէն անցնող ժողովուրդի մը համար։

ԱՐՏԱՔԻՆ

ԱՆՕՐԻՆԱԿ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Թուրքիոյ մէջ վերջին օրերուս տեղի ունեցածին նման հիմնական փոփոխութիւն երբեք տեսնուած չէր մարդկային պատմութեան մէջ։ Այն երկրին մէջ, ուր դեռ շաբաթ մը առաջ ոչ ոք ապահով էր իր կեանքին համար, ամէն ոք մատնութեան երկիւղին նշաւակ՝ չէր համարձակեր գիրք մը կարդալ, բառ մը արտասանել կամ քննադատութիւն մը ընել, ուր կարգ մը վատոգի լրտեսապետներ բոլոր հպատակներուն կեանքին և ինչքին ամենիշխան էին, և կրօնային ըսել թէ պետական կեանքը մեր գրասեղանն է, ահա այս երկրին մէջ այսօր ցնծագին և սրտոբուխ փոփոխութիւններ կը կատարուին, ճառեր կ'արտասանուին և կը ծափահարուին, և մէկ աղաղակով կը պանծացնեն Վեհ. Սուլթանը և Ազատութիւնը։ Եւ աւելին կայ. Վեհ. Սուլթանը կէս գիշերին իր պալատին պատուհանը կ'ելլէ, ինք, զոր իր վատ ու գձուձ մամնիչները կը խաբէին, կ'երեւցընէ ինքզինքը հաւաքուած բազմութեան առջեւ և բանախօսութիւն մը ընելով կը պատուիրէ եղբայրաբար ապրիլ ազատութեան մէջ։ Վեհ. Սուլթանը բերանը կ'առնէ ազատութիւն բառը, քանի որ արդէն ազատութիւնը արդիւնք է սպաներուն և զինուորներուն գործակցութեան, ժողովուրդին ծափերուն տակ և իսլամ հոգեւորականներուն հաւանութեամբ։ Թուրքերը ազատութիւն չահեցան — ո՛րչափ ատեն, ասիկա սպառման պիտի ցուցնէ։ Անոնք, այդ բազմաչարչար, համբերատար Թուրքերը, որոնք ա՛յնքան լուռ մնացած էին որ Եւրոպա ա՛լ բան մը չէր յուսար իրենցմէ, իրենց մղումով ձեռք ձգեցին Սահմանադրութիւնը, և փափաքեցան օրինաւոր ճամբու մէջ ապրիլ։ Անգլիոյ արտաքին գործոց Նախարարին Երեսփ. Ժողովին մէջ ըրած յայտարարութիւնը նշակալից էր ա՛յն մասին թէ Անգլիա սպասողական դիրք մը բռնած է մակեդոնական խնդրոյն վերջնական լուծումը առաջ բերելու համար։ Մակեդոնիոյ խնդիրը վերջացնելու համար պէտք է սպասել որ իրերը ի՛նչ ընթացք պիտի առնեն Թուրքիոյ մէջ։

Ֆրանսական կառավարութիւնը անկեղծ ուրախութեամբ լեցուած է Սահմանադրութեան Թուրքիոյ համար ունեցած բարի հետեւանքներուն համար։ Արեւելեան խնդրոյն մէջ Ֆրանսայի շահը ա՛յն է միայն որ Արեւելքի մէջ անդորրութիւն և բարեկարգութիւն տիրէ, և Թուրքիա ու Պալքանեան Պետութիւնք դադրին յարատեւ վտանգ մը ըլլալէ եւրոպական խաղաղութեան համար։ Ֆրանսա ուրախ պիտի ըլլայ եթէ Սահմանադրական դրութեամբ աւելի խնդիրը կորանցնէ իր ներկայ հանգամանքը, այսինքն դադրի սպառնալիք մը ըլլալէ ազգային կամ քաղաքական փառասէր ծրագիրներու համար։ Եթէ Թուրքիա խորհրդարանականութեամբ եւրոպական Պետութեանց մակարդակին բարձրանայ, և հաստատուն կառուցում մը գտնէ, այն ատեն արեւելեան քաղաքականութիւնը ոչ թէ ազգային այլ տնտեսական խնդիրներով պիտի զբաղի։

Կրնան գտնուիլ Տէրութիւններ, որոնց հաճելի չըլլայ Թուրքիոյ այս փոփոխութիւնը, իրենց շահերուն վնասաբեր համարելով։ Բայց Ֆրանսա այդ Տէրութեանց չի վերաբերիր։ Ֆրանսական կառավարութիւնը խիստ գոհ է սահմանադրական Թուրքիայէն և կը մաղթէ որ տեւական ըլլայ։ Անգլիա, Ֆրանսա և Ռուսիա սպասողական դիրք մը պիտի բռնեն, և առ այժմ ոչ է ստիպողութիւն պիտի չտան Մակեդոնիոյ բարեկարգութեանց ծրագրին։ Կը յուսացուի թէ Սահմանադրութիւնը կայսրութեան բոլոր գաւառներուն բարեկարգ վարչութիւն մը պիտի տայ, և օրէնքի ու իրաւունքի վրայ հիմնուած գոյութիւն մը։ Ռուս կառավարութիւնը ևս այս փափաքը ունի։

Նոր Խորհրդարանին ընտրութեանց շրջանակները բաւական կարեւոր փոփոխութիւններ կրած են 1876էն ի վեր։ Այդ տարին Պուլկարիա և Արեւելեան Ռումելի տակաւին ամբողջացուցիչ մասն էր Թուրքիոյ։ Պոսնիա և Հերսէք, Եգիպտոս, Կրէտէ և Կիպրոս երեսփոխաններ կու տային։

** Կ. Պոլսոյ Մուսէմնին ամսօրէն Համտի պէյ ազգային հանգամանկութիւն մը պիտի կատարէ Խորհրդարանի շէնքի մը շինութեան համար, կը հեռագրէն Կ. Պոլսէն Նայէ Ֆրայէ Բրէսէի։

** Կ. Պոլսէն կը հեռագրեն թէ նախկին ոստիկանական նախարար Շէֆիք փաշայի պաշտօնանկութեան գլխաւոր պատճառը եղած է իր հարստահարող որդին։

** Կ. Պոլսոյ խանդավառ ցոյցերուն առթիւ արտասանուած բանախօսութիւններուն մէջ մանաւորապէս կը յիշատակուին Ճապոնի զարգացումը, Զինուորութեան յառաջդիմութիւնը։

** Միթրովիցայի մէջ քրիստոնեայ մը սպաննող Իսլամ մը Պէչայի (Երդուընցող Ալպանիական խումբ) անդամներէն, մահուան դատապարտուեցաւ և կախուեցաւ։

** Երիտասարդ Թուրք Քոմիթէէն իր բոլոր անդամները որոնց մէջ է նաև Իշխան Սապահէտտին, Սելանիկ հրաւիրած է, որ Քոմիթէի կեդրոնը պիտի ըլլայ այսուհետեւ։ Երիտասարդ Թուրք դատին խանդավառներէն մին՝ Տր. Նազըմ պէյ Սելանիկ ժամանեց։ 130 Ցոյն, հինգ պուլկար, ութը Թուրք քոմիթէճիներ ևս Սելանիկ հասան։ Երիտասարդ Թուրք Քոմիթէն Սելանիկէն հեռագրով խնդրեց Մեծ Եպարքոսէն բոլոր եւրոպական թերթերուն մուտքը արտօնել։

** Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ Անգլիա Հնդկաստանի մէջ 62 միլիոն մահմետական հպատակ ունենալուն պատճառաւ ևս, չի կրնար անտարբեր գտնուիլ Կ. Պոլսոյ մէջ արթնցող իսլամական գաղափարներուն։ Մանաւանդ Աֆղանիստանի մէջ Անգլիա բնաւ ժողովրդական չէ, և մոլեռանդութիւնը միշտ սահմանագլուխին վրայ արշաւանք կը քաջալերէ եւրոպական զօրքերուն դէմ։ Զէնքով լեցուն կարաւաններ Պարսից ծոցէն Աֆղանիստան կ'երթան, Թուրք սպաներ Բեապուլ հասած են Աֆղանեան բանակը կազմակերպելու։ Լոնտոնէն այս մասին դիտողութիւն եղած է Կ. Պոլիս։

** Երիտասարդ Թուրքերէն Նիազի պէյ հրապարակային յայտարարութեան մը մէջ աղաղակեց.— «Այս երկիրը (Մակեդոնիա) մեզի կը վերաբերի, և ցորչափ Թուրք մը ապրի, պիտի չի չներենք որ ուրիշ մը կառավարէ այս երկիրը։»

** Վիեննայէն հետեւեալը կը գրեն.—Քանի որ Մահմետականներուն մեծ պետը, Վեհ. Սուլթանը, Գուրանին վրայ երդում բրաւ Սահմանադրութեան հաւատարիմ գտնուիլ, այլ ևս ամէն վերապահում կը դադրի, և սահմանադրական շարժումը վերջնական յաղթանակը կը տանի։ Այս իրողութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի թէ Եւրոպայի և թէ Թուրքիոյ համար։ Կը կասկածուէր պահ մը թէ Բարլամէնթին գումարումին համար որոշուած օրինական ժամանակամիջոցէն՝ Նոյ. 1էն առաջ, երիտասարդ Թուրք շարժումին յաջողութիւնը կրօնայ վիժիլ, բայց խնդիրը հիմա փոխուեցաւ։ Վեհ. Սուլթանը կրօնապէս կ'երդնու հաստատուն պահել Սահմանադրութիւնը։ Այդ վայրկեանէն սկսեալ Վեհ. Սուլթանը Սահմանադրական Վեհապետ մըն է։

ԱԶԳԱՅԻՆ

"ՄԱՆԶՈՒՄԷ„ Ջի հրատարակուիր ՎԱՂԸ՝ Իբր կիրակի, և ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՕՐ, Վարդավառի մեռելոց, որ օրը պիտի կատարուին Հայ Նահատակներուն ի պատիւ հոգեհանգստեան պաշտօններ։

ԴՈՒՐԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻՆ ՊԱՇՏՕՆԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ

Կայս. Իրատէ մը վաւերացուց Բարձր. Տ. Եղիշէ Եպսկ. Դուրեանի Պատրիարքական Տեղապահի պաշտօնը։

Ազգային Երեսփոխանական ընտրութիւնները գլուխ հանելու համար կազմուած Յանձնաժողովը երէկ նիստ կազմեց Պատրիարքարանի մէջ։ Խորհրդակցութիւններ տեղի ունեցան և փափաք յայտնուեցաւ որ կարելի եղածին չափ շուտով կատարուին հարկ եղած գործողութիւնները։ Այս առթիւ Յանձնաժողովը անհրաժեշտ նկատեց անմիջապէս շրջաբերականներ ուղղել Պոլսոյ Թաղական Խորհուրդներուն և գաւառի Առաջնորդներուն և Տեղապահներուն, յանձնարարելով որ ներկայացնեն իրենց ընտրողները, որմէ ետք պիտի կատարուին երեսփոխաններու ընտրութիւնները։

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԲԱՆՏԵՐԷ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ ԿԱՐՕՏ ՀԱՅ ՈՐԴԻՆԵՐՈՒ

Ա. ՑՈՒՑԱԿ.— Յարութիւն Ն. Սէլեան 1080, Նշան Հանէսեան 540, Գարեգին Ադամեան 540, Խէրպէկեան Եղբարք 540, Սահակ Թիւթիւնճեան 540, Մինասեան Եղբարք 540, Մկրտիչ Ասլանեան 235, Սարգիս Սէֆէրեան 216, Նշան Եաքոբոֆ Փոզմա 216, Միսաք Բամպուքեան 120, Օննիկ Բէմպէճեան 108, Արմենակ Կուրտիկեան 108, Արիս, Տիրան Պասմաճեան Եղբարք 95։ Գումար 4859 ղշ.։(Շար.)

Մայրաքաղաքէս և գաւառներէն՝ սոյն բարենպատակ հանգանակութեան մասնակցիլ փափաքողներ իրենց անունն ու դրամը պարտին ուղարկել ուղղակի Սէլեան վաճառատուն, Բասած Գաթէրճի օղլու, Թիւ 29—30։ Իւրաքանչիւր ցուցակ օրը օրին պիտի հրատարակուի։

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՎԻՐԱՒՈՐՈՂ ՅԱԿՈԲ Մ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ

Օրմանեանի վրայ հրազէն պարպող և անոր ազատ կեանքը սկիզբէն մէջտեղէն բառնալու դիտաւորութեան հետեւանքով մահուան դատապարտուած քաջարի երիտասարդին բանտէն ազատուած երեկոյին համակիր ազգայիններու ստուար խումբ մը նուագարաններով և ջահերով իր բնակարանը երթալով ջերմագին ցոյցերու առարկայ ըրին զայն։

* * *

Եօ երթանք հինգ ու կէս տարի առաջ։ Անվեհեր Յակոբ կալանաւոր է. գունատ և ուժաթափ կ'առաջնորդուի ընդհանուր դատախազին առջեւ։

—Յակո՛բ, ըսէ, կը ձայնէ դատաւորը, ինչո՞ւ զարկիր Պատրիարքը։

—Այն մարդը Պետութեան և Ազգին թշնամի մըն է, անոր համար, կ'ըսէ արիաբար, ու խոժոռացնելով նայուածքը խորունկ բիբած աչքերուն մէջէն, ըսէ՛ք, կ'աւելցնէ, շուտով ըսէք թէ ո՞ղջ է ու կ'ապրի՞ դեռ ան։

ՀՌՈԴՈՍ կղզին փարեալ Հայերուն կողմանէ երէկ հեռագիր եկաւ Պատրիարքարան, ծանուցանելով թէ ընդհ. ներման համար նզած բարձրագոյն հրամանը դեռ չէ ստացուած հոն։

ԲԱՆՏԷՆ արձակուած հետեւեալ ութը ազգայինները հինգշաբթի օր Պատրիարքարանի մէջ Տեղապահ Դուրեան Սրբազանի ներկայանալով շնորհաւորեցին Ն. Գերապատուութեան պաշտօնը։ Դուրեան Սրբազան փոխադարձաբար իրենց ազատութիւնը շնորհաւորելով իւրաքանչիւրին երկերկու մէճիտիէի նպաստ տուաւ Պատ. Սրբատեղէն։ Օննիկ Փէհլիվանեան, Խորէն Յակոբեան, Ճանիկ Պեռիկեան, Համբար Շիշօեանց (Եալովացի), Յովհաննէս Մօտիկեան, Գաբրիէլ Խօշմանեան, Յովհաննէս Տիւլկէրեան (Ատաբազարցի), Յակոբ Վէքեան (Արսլանպէկցի)։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ երկրորդ հիւպատոսը ընկերակցութեամբ հիւպատոսարանի Թ. Թարգման Նշան էֆ. Գալըպճեանի, հետաքրքրութեան համար Հինգշաբթի օր ներկայ գտնուած է Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած գոհաբանական աղօթքի համախմբին և իր հիացումը յայտնած է անհուն բազմութեան մը օրինակելի կարգապահութեան համար։

«ՌԱԶՄԻԿ»ի մէջ կը կարդանք.— «Անցեալ աշունէն ասդին Ալաշկերտի շրջակաները գտնուող 40ի մօտ Պարսկաստանցի հայեր, հակառ յաջողած են Մաքուի սկզբին սահմանը անցնիլ՝ հրաման առնելով Թուրք կառավարութենէն։ Գաղթականներու մեծ մասը սակայն կը կողոպտուին քիւրտերու կողմէ, քանի մը երիտասարդներ կը վիրաւորուին, իսկ ուղեցոյց քիւրտն ալ կը սպաննուի։»

ՕՐՄԱՆԵԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԸ. — Սկիւտար Միացեալ Թաղ. Խորհրդոյ անդամներէն Նշան էֆ. Վալիտէեան, կախուած անդէն երէկ առաւօտ իջեցուց Օրմանեանի պատկերը։ Նոյնը եղաւ նաև Եէնի Մահալլէի Թաղ. Խորհրդարանին մէջ։

ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ 1905, 1906, 1907, և այս տարուան շրջանաւարտներէն, ինչպէս նաև Վարժարանին սրդի աշակերտութեան Բարձրագոյն երկու կարգերէն կը խնդրուի որ յառաջիկայ կիրակի (Յուլիս 20) ժամը 6ին ներկայ գտնուին վարժարանին ամփիթատրոնին մէջ, տեղի ունենալիք գումարման մը, որուն խորհրդակցութեան առարկան պիտի ըլլան դպրոցին համար շատ կարեւոր և կենսական կարգ մը խնդիրներ։

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Հայ ընթերցասիրաց ընկերութիւնը առաջին անգամ ըլլալով պիտի գումարուի այս երկուշաբթի Ս. Խաչ Վարժարանի լսարանին մէջ. ուստի կը հրաւիրուի Սկիւտարի երեց թաղից երիտասարդութիւնը նոյն օրը ժամը 8ին ներկայ գտնուիլ։

ՄԱՔՐԻՔԻՒՂԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցին մէջ վաղը պիտի պատարագէ Տ. Յակոբ Աչըա եպսկ. որ այս առթիւ պիտի նախագահէ հայ նահատակներու յիշատակին համար կատարուելիք հոգեհանգստի արարողութեան։

ՀԱՅ-ՀՌՈՄԷԱԿԱՆ հասարակութեան կողմէ վերջնագիր տրուած է Տ. Սապպաղեան Սրբազանի, որպէս զի մինչեւ երկուշաբթի իր հրաժարականը պատկանեալ իշխանութեան մատուցանէ, և քաշուի Պատրիարքական աթոռէն, որ ցաւալի է ըսել թէ անիկա ալ ակնկալուած արդիւնաւորութիւնը չունեցաւ։

** Հայ-Հռոմէականներու Կ. Պատրիարք Տ. Սապպաղեան, վաղը առաւօտ հանդիսաւոր ձայնաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ, Բերայի Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցւոյն մէջ, և յաւարտ պատարագի Սահմանադրական օրէնքներու վերահաստատման և ընդհ. ներումին համար բարեմաղթութիւններ պիտի ըլլան Վեհ. Կայսեր կենաց։

ԳԱՏԸՔԻՒՂԻ Երիտասարդութեանը կողմէ այս երկուշաբթի օր պատգամաւորութիւն մը Տիար Խաչիկ Կիւլէսէրեանի առաջնորդութեամբ Պալըգլը կ'երթայ նահատակներու հոգեհանգիստին ներկայ գտնուելու և այս առթիւ ծաղկեպսակ մը պիտի դրուի հողակոյտին վրայ։

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ առթիւ այս կիրակի Ղալաթիոյ Դպրաց Դասը պատարագը հանդիսաւորապէս եռաձայն պիտի երգէ, ուրկէ վերջ քառաձայն բարեմաղթական երգեր պիտի երգէ Վեհ. Կայսեր ձօնուած։

ԳՈՒՄ ԳԱՊՈՒԻ ԴՈՒՐՍԻ մէջ կայ քէնեա մըն ալ, Շահէնի չափ անպիտան և վատոգի արարած մը, քէնեա Հերեթիկ։ Կը պահանջենք Գում Գափուի Դուրսի Թաղ. Խորհուրդէն, որպէս զի անմիջապէս պաշտօնանկ ընէ այդ անպիտանը և վտարէ։

ԱԶԴ.—Կիրակի, տօն Վարդավառի, Ս. եկեղեցւոյս տօնախմբութիւնը ըլլալով, Պատրիարքական նորընտիր տեղապահ և Իզմիրի բանաստեղծ առաջնորդ Գեր. Տ. Եղիշէ եպսկ. Դուրեան հանդիսապետ է Ս. Պատարագ մատուցանել և իր հոգեշունչ քարոզութեամբ մխիթարել բարեպաշտ ուխտաւորները։ (ԿԵիՖ)

** Այս կիրակի, տօն Վարդավառի, Ս. եկեղեցւոյս պատուական քարոզիչ Տ. Գէորգ եպսկ. Երեցեան Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Թաղիս Ս. Աստուածածին եկեղեցին և հանդիսաւոր բարեմաղթութիւններ պիտի կատարուին Վեհ. Կայսեր կենաց արեւշատութեան համար։ (ԿԵիՖ)

Սկիւտար

** Ըստ փափաքանաց Գուրուչէշմէի բարեպաշտ ժողովրդեան և ըստ հրաւիրանաց Թաղ. Խորհրդոյս, յառաջիկայ կիրակի, Յուլիս 20, Վարդավառի տօնին առթիւ, Ատանայի Առաջնորդ Գեր. Տ. Մուշեղ եպիսկոպոս, Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ գիւղիս եկեղեցւոյն մէջ, և իր հոգեշունչ քարոզութեամբ հոգեւորապէս պիտի մխիթարէ Թաղիս ժողովուրդը։ Ժամերգութեան սկիզբը ժամը $11^{1}/_{2}$, պատարագի 2։

Ի՛նք Թաղ. Խորհրդոյ Գուրուչէշմէի

ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՌԱՋԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ՍԿԻՒՏԱՐԻ ՄԷՋ

Այս գիշեր ժամը ճիշդ $2^{1}/_{2}$ին, Սկիւտար Թէփէի Թատրոնին մէջ Թատերական և բանախօսական հանդէս մը կը տրուի զուտ հայերէն լեզուով, առաջնորդութեամբ ողբերգակ դերասան Ենովք Շահէնի։ Մէկ քանի երիտասարդ հրապարակագիրներ բանախօսութիւններ պիտի արտասանեն։ Թատերական մասը պիտի կազմէ Քօբէի Նշանաւոր Դատբիճճերուն գործադուլը։ Եւքը ձօներ զուարթ մենախօսութիւն մը Շահէն Յովհաննէսեանէ, և Օրէյլոյէ երեք հատուած Ենովք Շահէնի կողմէ։ Գինը խիստ աժան.— Գետինը՝ բաժանում չկայ՝ $6^{1}/_{2}$ դրուշ։ Իսկ օթեակները 35 և 25 դրուշ։

Կ'արժէ գնահատել և ծափահարել այս անդրանիկ ձեռնարկը։

*

ՄՆԱԿԵԱՆ ՍԿԻՒՏԱՐԻ ՄԷՋ

Օսմ. Թատերախումբը վաղը գիշեր Սկիւտարի մէջ կու տայ իր ամէնէն նշանաւոր խաղը՝ Պալմոռրեն (մահէ արձան չկայ) ու ասկէ առաջ գրաքննութենէն արգիլուած էր։ Խիստ փայլուն երեկոյթ մը պիտի ըլլայ այն, որուն կ'արժէ անպատճառ երթալ։ Մնակեան միւս շաբթու պիտի սկսի ներկայացնել թուրք կեանքէ խաղերու։

ՄԵՐ ԶԱՒԵՇՏԱԹԵՐԹԵՐԸ

Լիկայի Հանրագիտակը այս շաբթու հրատարակուեցաւ ծաղրանկարներով և բոլորովին նոր բովանդակութիւնով։ Լիլա մօտ օրէն պիտի հրատարակէ իր նոր թերթը՝ Չիկ-Չակ.

Ե. Թօլայեան և Բ. Լառոիքիւեան ալ միացած՝ այսօրուընէ իբր զաւեշտական օրաթերթ կը հրատարակեն Ծաղիկը։

ՀԱՅ-ԹՈՂՈՔԱՆԱՑ ԹԵՄ

Վաղը պիտի քարոզեն.—

Բերայի Ս. Երրորդութեան եկեղեցին մէջ ժամը 2.40ին, Պրօֆ. Յ. Հ. Ճէճիզեան։

Սկիւտարի մատուռին մէջ ժամը 3ին Վեր. Ա. Պ. Շմաւոնեան։

Կէտիկ-Փաշայի Ամերիկեան վարժարանին մէջ (Լանկայի Եկեղեցիի պաշտամունք) ժամը 2.30ին. Տր. Հ. Ս. Պարոնե։

Պայալ Հատարի մատուռին մէջ ժամը 3 10ին Վեր. Նազարէթ Հեղինեան, հովիւ Մարաշի Աւետ. Եկեղեցւոյն, որ երեք տարի առաջ Աստուածաբանական ուսման համար Սկովտիա գացած և Պոլիս դարձին 5 տարուան դատապարտուելով բանտարկուած էր իր Սկովտիոյ մէջ խօսած մէկ բանախօսութեան համար։

Խասգիւղի մատուռին մէջ ժամը 7ին Վեր. Ս. Յ. Զօրիկեան։

Երիտ. Քրիստ. Ընկերակցութեան Աղօթաժողով.—

Գումգափուի Բէնթին մէջ ժամը 7ին.

Սկիւտարի մատուռին մէջ ժամը 6ին. նիւթ Մատթ. ԻԳ. 27։

ՆԵՐՔԻՆ

ԵՐԷԿՈՒԱՆ ՍԷԼԱՄԼԸՔԸ

Սէլամլըքի արարողութիւնը երէկ աննախընթաց մեծավայելչութեամբ տեղի ունեցաւ։ Առաւօտէն Պոլսոյ ամէն կողմերէն խուռն բազմութիւն մը կը փութար դէպի Կայս. Պալատ։ Տոլմա Պաղչէէն մինչեւ Եըլտըզ խռնուող բազմութիւնը 150,002 հոգիի կը հաշուուէր և կառքերունը 2000։ Զինուորները, խանդավառ, բարեւի շարուած էին։ Մատնաւոր յարկաբաժնին մէջ կը գտնուէին գրեթէ բոլոր դեսպանները և բազմաթիւ հիւրեր։ Վեհ. Սուլթանը Պալատէն մեկնեցաւ ժամը $4^{1}/_{2}$ին ատենները։ Իր երեւումը ողջունուեցաւ խանդավառութեան և ծափերու ա՛յնպիսի ուժով մը որ աննկարագրելի է։ Ամբողջ անցքին վրայ կեցցէի աղաղակները օդը կը թնդացնէին և ծափահարութիւնները մինչեւ հեռաւոր տեղեր կը լսուէին։ Ժողովուրդին մէջ բազմաթիւ կրօնաւորներ աղօթքներ կարդացին։ Վեհ. Սուլթանը իր աղօթքը Համիտիէ մզկիթին մէջ ընելէ ետք, վերադարձաւ ժողովուրդին հետ, մեծահանդէս խանդավառութեամբ մը։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ

Ինչպէս քանիցս ծանուցուեցաւ, Վեհ. Սուլթանին ամէնէն անկեղծ փափաքն է որ երկիրը երջանիկ ըլլայ և հպատակներուն ամէն դասակարգերը վայելեն արդարութեան բարիքները և օրինաւոր ազատութեան օգուտները։ Ասոր ամենամեծ մէկ ապացոյցը կը կազմէ այս անգամ նորէն շնորհուած Գանունը Էսասին։ Ա. Կայս. Իրատէի մը համաձայն, Երեսփ. Ժողովը գումարուելու հրաւիրուեցաւ։ Բ. Բոլոր նահանգներուն և քաղաքապետութեան հրահանգներ տրուեցան երեսփոխաններուն ընտրութեանը համար։ Գ. Բաղաքական յանցաւորներուն ներում շնորհուեցաւ։ Դ. Գանունը Էսասիին պըրամադրութեանց ամբողջութեամբ և իսկոյն կիրառմանը մասին խորհրդակցելու համար յանձնաժողով մը կազմուեցաւ, որ կը բաղկանայ Քեամիլ փաշայէ, Պետական Խորհուրդին նախագահէն, Ներքին ու արտաքին գործոց Նախարարներէն և Բ. Դրան իրաւագէտ խորհրդականներէն մէկէն։ Բացարձակապէս որոշուած է այդ յանձնաժողովին որոշումները հետզհետէ ծանուցանել և գործադրել։ Այսու հանդերձ Վեհ. Սուլթանը բացարձակապէս որոշած է ամէն դասակարգի և կրօնքի պատկանող Կայս. հպատակներուն երջանկութիւնը կատարելագործել և քաղաքային ու ելմտական տեսակէտով կանոնաւոր վարչութիւն մը առաջ բերել։ Ատոնց վերաբերեալ Կայս. Խաթթը Հիւմայունի մըն ալ Բ. Դուռը ժամանեցաւ։ Բնաւ որ և է կասկածի ու տարակոյսի տեղի չտալով այս սպառնալութեանց բերմամբ, պաշտօնապէս կ'ազդարարուի և կը ծանուցուի թէ ցոյցերու շարունակութիւնը երկրին ոչ թէ օգտին, այլ վնասին պիտի ծառայէ, և թէ այս արարքը, որուն հետեւանքը ծանր պիտի ըլլայ, յայտնի է ամէնուն համար թէ ազգասիրութեան անհամապատասխան է. հետեւաբար այլեւս հարկ է վերջ տալ գումարումներուն։

ԿԱՐԳԻՎ ԿԸ ՏԱՊԱԼԻՆ

Ամենազած խաֆիէներէն Բէնան, Բաալա-Սագալ Մէհմէտ, Թաթար Շաքիր փաշաները վտարուեցան Կայս. Պալատէն։ Նոյնպէս նաւային կեդծ լուսանկարիչ գնդապետ Սամի և դեր-հազարապետ Թէվֆիք սրիկաները վտարուեցան։

Դ. Զօրաբանակի (Երզնկա) հրամանատար Նշան աւոր միւշիր Զէքի փաշա պաշտօնանկ եղաւ։

Զրոյց կը շրջի թէ Չէրքեզ Մէհմէտ փաշա ալ փախած է։ Յառաջդիմութեան և միութեան Օսմ. Ընկերութեան անդամները ուրիշ հայրենասէր պաշտօնէից փախուստը արգիլելու համար, ծովու և երկաթուղիի ճամբաները կը սպասեն։

ԳԱԶԱՆ ԱՐԱԲ ԻԶԶԷԹ

Արաբ Իզզէթ ասօր օր Պոլսէն փախչելու համար Ֆրանսական Մէսաժըրիի ընկերութեան շոգենաւերէն մէկուն նաւապետին 50 ոսկի կաշառք առաջարկեր է, բայց պարկեշտ նաւապետը մերժեր է.

Խուժդուժ ու վայրագ Իզզէթ կ'ըսուի թէ իր զաւկին հետ գերման դեսպանատունը փախեր է։ Դիտելի է որ մինչ առաջդիմասէր Թուրքեր թէ՛ հոս և թէ Իզմիր՝ անգլիական պաշտպանութիւն կը խնդրեն, ասանկ յետադէմ չար մը գերմանական դրօշի տակ մտնել կ'ուզէ։

Թուրք թերթերը երկարօրէն կը յարձակին այս գազանին վրայ, թուելով անոր ոճրապարտ արարքները։

Ահա թէ ինչպէս կը պատմուի այս սրիկային ոդիսականը՝ Նայէ Ֆրայէ Բրէսէի կողմէ.

Իզզէթ 40 տարեկան է, Դամասկոսցի, արաբ, Պէյրութի մէջ ճիզուիթներու աշակերտ եղած էր և փայլուն վկայականով շրջանաւարտ։ Իր ճիզուիթական դաստիարակութիւնը գլխաւոր պատճառը եղաւ իր յառաջացման։ Դամասկոսէն իրեն հետ Պոլիս բերաւ անթերի ֆրանսերէն մը և մարդու հետ վարուելու ճարտար եղանակ մը։ Նախ պարզ գրագիր եղաւ, յետոյ Եըլտըզի գաղտնի ոստիկանութեան պետին ծառայութեան մէջ մտաւ և անուն շահեցաւ հայկական խնդրին վրայ իր տրուած տեղեկութիւններովը։ Այս կերպով արքունիքը գէշ աչքով սկսաւ նայիլ հայերուն, որոնցմէ սակայն տառանդաւոր մարդիկ մեծ ծառայութիւններ մատուցած են Օսմ. երկրին. 90ական թուականին Իզզէթ Բ. քարտուղար եղաւ Թահսին պէյի տեղ որ Սիւրէյա փաշայի անկումէն ետք, Ա. քարտուղար եղաւ։ Հիմա ճիշդ իր տեղն էր։ Թէեւ անուանապէս Բ. քարտուղար, բայց իրապէս առաջին էր, որովհետեւ Թահսին փաշայէ գերազանց էր խորամանկութեան և աչք մտնելու դարձուածքներով։ Նախ ամէն քմահաճոյքներու ծառայելով հ'ազդեցիկ անխուսափելի դարձաւ։ 1896ին շնորհազուրկ եղաւ, բայց մէկ օրէն միւսը դարձեալ կրցաւ իր դէմքը ցոյց տալ և այնուհետեւ էր որ ալ անտանելի դարձաւ։ Անգամ մըն ալ շնորհազուրկ եղաւ Յունաստանի դէմ պատերազմին՝ երբ հակառակորդ սուտ ու փուտ էնթրիկներով փորձեց պատերազմը ետ ձգել. բայց 1898ին նորէն ջուրին երեսը ելաւ։ Երրորդ անգամ ըլլալով, ծանր վտանգ մը սպառնացաւ իրեն։ Իր Մէհմէտ որդին՝ Ժէօն-Թիւրքերուն կողմը անցնելով՝ փախաւ և Իզզէթ ձերբակալուեցաւ։ Բիչ յետոյ փոթորիկը նորէն հանդարտեցաւ։ Բիչ ետք Հիճազի երկաթուղիին ծրագիրը օրուան նիւթն էր. Իզզէթ գիտցաւ ասկից ալ օգտուիլ ինքզինքը այդ գծին շինութեան ջերմեռանդ մը ցոյց տալով։ Իր աջակիցները եղան երկու Շէյխեր, Սիւրիացի Ապուլ Հուտա Հրաֆի տէվրիշներուն գլխաւորը) և Թարապլուսցի Ֆաֆեր (Սախսուլի տէվրիշներուն պետը)։ Իզզէթ 1905ին փաշա եղաւ, իր նախագահութեան տակ խումբ մը կազմեց երկրին ամէնէն կարեւոր ելմտական խնդիրները չահագործելու համար։ Այս խմբակին կը պատկանէին Լութֆի աղա և Իսմայիլ Քեմալ պէյ։ Անէն պարագայի մէջ միլիոններ կշռող աւարով կ'իյնայ Իզզէթ։

"ԽԱԻԱՐԵ՛Ս, ԼՈ՛ԻՍԻՆ"

Այդպիսի բան դեռ չէր տեսել Խ... գիւղը։

Պղտոր արիւնոտ հեղե՞ղ էր արդեօք, որ եկաւ անցաւ գիւղի վրայով թէ՞ մի չը տեսնուած հրեղէն փոթորիկ. շշկլուած գիւղացիներն այդ չիմացան, միայն երբ նրանք իրանց տներից սարսափից ուշքի եկան, գիւղում էլ ցանել-ջիւան չը կար։

Հօտաղներն օր օրի վրայ սեւ լուրեր էին բերում դաշտերից. այստեղ, այնտեղ, մի ժայռի տակ, մի ձորակում, խառնշտուած տակաւին դիակներ կային անթաղ, գազաններին կեր դարձած։ Ով կարող էր իր մեռելին տէր կենալ, թաղել. ցերեկը զինուած պահապաններն էին արգելում այդ, իսկ գիշերները տանից դուրս գնալու հնար չը կար, սար ու ձոր, քար ու բլուր մահ էին որձկում։ Եւ ընկածներն անթաղ էին մնում, այդպիսի ժամանակ էր, մի բուռն հողն էլ էր մերժւում դիակին, իսկ անմեղ սպանուածին տէր կենալը յանցանք էր... Քանի՜ մայրեր էին լալիս, քանի՜ գլուխներ սեւ կապեցին։ Բազմաթիւ դժբախտների մէջ երջանիկ էր համարւում նոյն իսկ նա, ով իր ջահէլից լուր չունէր, որի դիակը ոչ ոք տեսած չէր. ով գիտէ, գուցէ փախել ազատուել է, գուցէ մի տեղ թագնուել է, «գուցէն» յոյս էր, անորոշ հեռաւոր յոյս, բայց էլի յոյս էր։

Ծովինարն էլ յոյս ունէր։ Մի շաբաթ անցաւ այն սեւ օրից և դեռ ոչ ոք չէր տեսել նրա Սէփօի դիակը։ Թող չը տեսնեն, թող ինքն էլ չը տեսնի, յաւիտեան չը տեսնի, նոյն իսկ կուրանայ, միայն թէ իմանայ, որ իր աչքի լոյս զաւակը, իր Սէփօն ազատուել է, ապրում է։ Այսպէս էր մտածում մայրը և մեղմիկ օրօրում էր խնոցին իրանց բակում։ Յանկարծ նա խնոցին թողեց, կանգ առաւ. հարեւան բակից լսուեց մի մեղմ, կանացի ձայն, որ երգում էր դառն ողբաձայն շեշտով.

«Դուման բռնեց մեր սարերին,
Զօրեր զրմէն սուգ արին,
Սեւիկ կապէք կուրծք. ձերեր,
Թող չը տեսնեն ձեր աչքեր.
Մտամտա քարեր մըմուռ կ'ուլան,
Ապառաժներ կը տքան»։

—Ախ, Սօնա, էլի դու վառեցիր հոգիս, մրմնջաց Ծովինարը, հեկեկաց և գոգնոցը դէպի աչքերը տարաւ։

Սօնա... միայն այդ անունը ո՛րքան շատ բան էր ասում Ծովինարին։ Իր Սէփօի սիրածն էր նա։ Մի օր— հազա՛ր էրնէկ էն օրին— ինքը Ծովինարը իր աչքով տեսաւ, թէ ինչպէս Սէփօն ու Սօնան փսփսուկով խօսում էին իրար հետ այն պատի ճեղքից։ Ով մայր է մի ազամարդի, մի սարի պէս ազամարդի, որ սիրում է մի սեւաչեայ գեղեցկուհի, նա միայն կը զգայ այն, ինչ որ զգաց Ծովինարն այդ ժամին։ Երկու սիրահարները վախկոտ այծեամների պէս փախան այս ու այն կողմ, իսկ մա՞յրը... օ՛, նա միայն ժպտաց երանութեան ժպտով, նա երջանիկ էր, նա հպարտ էր։ Իսկ ա՞յժմ... ամէն երեկոյ դուրս է գալիս Սօնան, նստում իրանց սրահում և կամացուկ երգում է այդ ցաւոտ երգը, որ ո՛վ գիտէ երբ և ի՛նչ ոտթիւ չարադրել են Խ... գիւղի աղջիկները և որը սակայն երբեք չի հնանում։ Ծովինարն աչքերը սրբեց. կամացուկ մօտեցաւ բակի պատին, աչքը դրեց նրա համար նուիրական դարձած պատի ճեղքին և նայում էր։ Սօնան նստած էր, գլուխը քաշ ձգած գուլպայ էր գործում և արցունքները կաթիլ կաթիլ թափւում էին աչքերից թրջելով ձեռքի գործը։ Նա շարունակեց իր երգը, բայց այնպէս մեղմ, այնպէս ազխոտ... որ կարծես ոչ թէ երգում էր, այլ մրմնջում էր ցաւից, բոցոտ սրտի ցաւից.

«Էն ի՞նչ հով էր իջաւ մէկէն
Էդ սեւ սարի կատարէն,
Ջիւան-կարմիր չը խնայեց,
Որտեր ցաւի ծով կապեց.
Մտամտա քարեր կուց-կուց կուլան,
Զէնքոտ ժայռեր կը տքան։
Դուշման եղնենք էլ ի՞նչ քաղենք,
Ծաղիկները կը խառնենք.
Շուշան, նարգիզ, կանաչ խոտեր,
Ամէն կարմիր են հագեր.
Ապառաժներ մըմուռ կ'ուլան,
Սարեր ձորեր կը տքան.
Կանաչ կարմիր ուխտ արեցինք,
Սեւ ու կարմիր կապեցինք.
Մեր արցունքը թէ ծով դառնայ,
Բոց սրտերը չեն հովնայ.
Քարոտ սարը մըմուռ կուլայ,
Սեւ ապառաժ կը տքայ»։

Ծովինարի սիրտը փղձկաց, նրա հեկեկոցն աւելի բարձր դարձաւ, աղջիկը երկչոտ հայեացք ձգեց պատի կողմը և լռեց. երեւի նա լսեց և հասկացաւ, թէ ինչ է կատարւում պատի այս կողմում։ Ծովինարը ինչ սիրով կը գրկէր այդ սիրունիկ գլուխը և կը սղմէր իր մայրական կրծքին Սէփօի փոխարէն. այդ րոպէին Սօնան նրա համար դարձաւ իր կորցրած զաւակը։ Նա կուչ, կուչ արտասուեց. սիրտը հովացաւ։ Այժմ նա ոչինչ խղճայ նաեւ Սօնային, որ այդպէս ողբում էր իր կորցրած սէրը։

Չը գիտեմ, որքա՛ն ցաւն է մեծ, խե՛ղճ Սօնա, մրմնջում էին նրա շրթունքները, բայց թո՛ղ Աստուած քո ձայնը լսի, քեզ խղճայ, քո սուգը բաւական համարի, գուցէ ես մեղաւոր եմ։ Ապա նա կամացուկ հեռացաւ պատից, ձեռք առաւ խնոցին և շարունակեց հարել։

Արդէն երեկոյ էր։ Արեւը կախուեց դէպի արեւմուտք։ Պէտք էր խնոցին հարել, վերջացնել, շուտով Սերոբը դաշտից տաւարը կը բերէր։ Եւ նա արագ արագ տարուբերեց խնոցին։

Բակի դուռը ճռռալով բացուեց, շէմքի վրայ յայտնուեց ութ-ինը տարեկան մի մանուկ։

Սերոբն էր և արտասւում էր...

Մայրը խնոցին թողեց և դողալով առաջ վազեց։

—Սերոբ ջան, քե՛զ մատաղ, տաւա՞րը...

Երեխան չը պատասխանեց, նա հեկեկում էր։

—Խլեցի՞ն... տարա՞ն...

—Չէ՛, հազիւ ձայն տուեց Սերոբը արտասուքի միջից։

—Հապա ո՞ւր են։

—Դաշտում թողի... մա՛րէ, ես վազելով եկայ... Սէփօին տեսայ... քարի տակ ընկած...

Նա էլ չը կարողացաւ շարունակել, արտասուքները խեղդեցին ձայնը։ Բայց այդքանն էլ բաւական էր, որ մօր սիրտը զգայ սարսափելի իրողութիւնը. երեխան դաշտում տեսել էր իր եղբօր դիակը, էլ ինչ հարցնէր թշուառ մայրը, բերանը փակուեց. միայն կրծքի տակ մի բան կտրուեց, արցունքը չորացաւ աչքերում։ Նա յետոյ գնաց, մէջքը պատին տուեց, ապա թուլացած կամացուկ նստեց պատի երեսից սողալով, գլուխը կախուեց կրծքին և մնաց անշարժ...

Արեւը մայր մտաւ. անասունները իրանք տուն եկան և ցրուեցին բակում. խնոցին մնաց առանց հարել իր տեղում. խաւարն իջաւ, իջաւ սարերից և ծածկեց գիւղը. Ծովինարը դեռ նստած էր միեւնոյն դիրքով, միեւնոյն տեղում, լուռ, անշարժ։ Դժուար էր իմանալ, մտածում է նա արդեօք, թէ՞ սառել է, քար կտրել. աչքերը մի կէտի վրայ ուղղած նա նայում էր այն անմիտ հայեացքով՝ որ մեծ վշտի սարսափն ունի իր մէջ։ Սերոբն էլ կծկուեց մօր կողքին և մնաց լուռ։ Վիշտ մաշեցնող արձաններ լինէին կ'ասես այս մայրն ու որդին, որոնք հազիւ երեւում էին մթութեան մէջ։ Ժամեր անցան։

Գիւղը լռեց։ Ծովինարը վեր կացաւ, ներս մտաւ խրճիթը, դուրս բերեց այնտեղից մի բահ և մի մաքրաչ։ Նրա քայլուածքն ու շարժումներն այժմ վճռական էին և հաստատ։ Զաւակի դիակը թաղել էր հարկաւոր և նա կը թաղի, թէկուզ երկինք ու երկիր իրար խառնուեն և դաշտը ողջ հրէշներով լցուի։ Մայրն ինչ կը հարցնի, երբ իր Սէփօի դիակը գազանների ճանկերի մէջ է։ Բայց ինչպէս գտնել, մենակ, սարսափելի խաւարի մէջ, չորս կողմում մահ ու դժոխք։ Նա մի փոքր մտածեց։

—Սերոբ ջան, տեղը կը ճանաչե՞ս։

—Հա՛, մայրիկ, կը ճանաչեմ, հեռու է, շատ հեռու գիւղից։

—Դէ վե՛ր կաց, քե՛զ մատաղ, վեր կաց երթանք։

Զարմացած երեխան մօրը նայեց հարցական հայեացքով։

—Ո՞ւր մա՛յրիկ։

—Երթանք, թաղենք Սէփօին։

—Մա՛յրիկ, վախում եմ, ախր մութ է, Եrաճէ էնտեղ կը լինեն, մայրիկ...

—Ես քեզ հետ չե՞մ, քե մեռնեմ, գնանք, մատաղ. չէ՞ քո ախպէրն է, մեղք է, որ մնայ։

Մայրը նրա հետ է, մայրը նրան կը պաշտպանի. չէ՞ իւրաքանչիւր մայր ամենակարող է իր զաւակի համար։ Սերոբը սիրտ առաւ, և նրանք դուրս եկան դռնից։

Լուսին չը կար, խաւար էր դուրսը։ Նրանք կամացուկ դուրս եկան գիւղից և բռնեցին խոտոր ճանապարհը։ Քայլում էին ուշիկ-ուշիկ. երեխան նայում էր մերթ մօրը և մերթ խաւարի մէջ ծրագրուող ստուերներին, որոնք հազար ու մի ձեւեր էին ընդունում։

—Մայրիկ, վախում եմ. տե՛ս, մէկը գալիս է մեր յետեւից։

—Սո՛ւս, մատաղ, սուս կաց, մարդ չը կայ, սիրտ էր տալիս մայրը, բայց իրօք ինքն էլ ոտնաձայն լսեց, երկուսով էլ յետ նայեցին, բայց մարդ չերեւաց։

Քանի հեռանում էին գիւղից, Սերոբին թւում էր, որ խաւարն աւելի և աւելի թանձրանում է։ Բայց այդ չէր, որ սարսափեցնում էր երախային, այլ այն, որ նրանք շուտով պիտի անցնէին ընկնաւոր, Ծուռ-Ջուլօյենց այգու մօտով. Սերոբը ցերեկով էլ այդտեղից դժուարութեամբ էր անցնում. իսկ գիշե՞րը... Ի՜նչքան բաներ էին պատմել նրան. ասում էին, որ Ծուռ-Ջուլօն միշտ այնտեղ, այն այգում է թափառել, որ այնտեղից շատ անգամ դուրս է եկել, հօտաղների յետեւից ընկել. ասում էին, որ նրա մազերն այդ ժամանակ ճերմակ էին, աչքերը չար, բերանը մեծ ու փրփրոտ, ձայնը սարսափելի, որ վերջ ի վերջոյ այնտեղ մի պատ է փլել, Ջուլօն տակն է մնացել, բայց գիշերները նորէն դուրս է գալիս և վազվզում է այն տեղերում։ Արդեօք հիմա էլ այնտեղ չէ՞, դուրս չի գա՞յ, չի՞ վազի, չի՞ ճչայ։ Հասան այգուն. ահա փլած պատը։

—Մայրիկ, վախում եմ. տե՛ս, մէկը գալիս է, Ջուլօն է... մազերը, մա՛յրիկ, աչքերը...

—Մի՛ վախիր, քե մեռնեմ, բռնիր ձեռքս, ա՛յ այսպէս։

Երեւի Ծովինարն էլ վախեցաւ, նրան թւաց, որ մէկը կար այնտեղ. ուր ուղղուած էր երեխայի վախկոտ հայեացքը և որ նա ծածկուեց շատ մօտիկ։ Մայր և որդի աւելի մօտ կպան իրար, շտապեցրին քայլերը, որ շուտով ազատուեն այս չարագուշակ տեղերից։

—Սերոբ ջան, դեռ հեռո՞ւ ենք էնտեղից։

—Չը գիտեմ, մայրիկ, այն մեծ առուն, որ խաչքարին մօտ է, ա՛յ այն առուն պիտի անցնենք, յետոյ էլի կ'երթանք, էլի կ'երթանք սեւ քարի կողմը, այնտեղ է։

Նրանք գնում էին անընդհատ։ Լուռ էր շրջակայքը, երկինքը պայծառ, ուր աստղերը պաղ պաղ պլպլում էին և բնութիւնը կարծես ուշ գիշերին ծոյլ-ծոյլ յօրանջում էր ճնշող քնի ձեռքից, և վառ աստղերի քնքոյշ ցոլքերը անկարող էին խանգարել աշխարհի քունն ու խաղաղութիւնը։ Մի բուի չարագուշակ վույ-վույը հնչուեց և անցաւ քնած շրջակայքի վրայով։

—Մա՛յրիկ, «բայղուշից» ես վախենում եմ, վույ-վույ է անում. լաւ չէ նրա ձայնը, այնպէս չէ՞, մայրիկ։

Մայրը լուռ կացաւ, ինքն էլ էր վախենում այդ վայիւնից։ Ահա լսուեց մի այլ թռչնի ճիչ. յուսահատ, անօգնական ճիչ խաւարի ամայութեան մէջ. դժբախտ թռչունը երեւի բուի ճանկն ընկաւ և թրպրտում էր նրա ճիրանների մէջ։ Ծովինարի հոգին ցաւեց, ճիչը այդպէս նրա զաւակն անտէր, անտիրական մնացել է գազանների ձեռքը։ Երեխան զգաց իր ձեռքի վրայ երկու տաք կաթիլ. նա նայեց մօրը. բայց խաւարը չը թողեց, որ տեսնի դէմքը, սակայն մանկական սիրտը ճմլուեց ցաւից, նա զգաց որ այդ իր մօր արտասուքներն են։ Արդարեւ ցաւահատ վշտի, անօգնական անողոքութեան արտասուքներ էին, որ քամուեցին Ծովինարի աչքերից, իսկ երեխան կարծեց, թէ իր անվերջ գանգատներով վշտացնում է մօրը, և մի սիրալիր մանկական խորամանկութեամբ փորձեց ուղղել իր սխալը, մօր սիրտն առնել։

—Մայրի՛կ ջան, գիտե՞ս, ես էլ չեմ վախենում, ախր դու ինձ հետ ես. որ Ջուլօն գայ, դու չես թողնիլ, բահ էլ ունես. իսկ եթէ Եrաճէ գան, մենք կը տափենք արտերի մէջ, մեզ չեն տեսնի. հա՞, մայրիկ։

—Հա, մեռնեմ քեզ, սո՛ւս կաց, որ մեր ձայնը չը լսեն։

Մանուկը լռեց և քայլեց։ Հասան առուին։ Ուշ գիշեր էր արդէն։ Նրանք կանգ առան։ Յանկարծ մի ոտնաձայն լսուեց, երկուսով էլ մէկէն յետ նայեցին, մի ստուեր երեւաց ու անյայտացաւ, կարծես մէկը նրանցից աւելի բարձր շտապով անցաւ առուից։

—Ո՞վ է դա, մայրիկ, փոյմ Ջուլօն չի՞։

—Մարդ չը կայ, հո՛գիս, այդ առուի ձայնն է։

Առուից այն կողմը հեռու և հեռու թանձր խաւարն էր առաջները, միայն մռայլ ուրուագծերով, որպէս այլանդակ հրէշներ հազիւ ծրագրւում էին այն ժայռոտ բլրակները, որոնք եզերում էին Խ. . գիւղի դաշտերը։ Խաւարի մէջ նրանք ասես ամէն րոպէ փոփոխում էին իրանց ձեւերը, բարձրանում, իջնում, ոլորւում, ձգւում և մայր ու որդի դժուարանում էին առանց սարսափի նայել այն կողմը։

—Էնտեղ է, մա՛յրիկ, ա՛յ, այնտեղ է։

Երեխան դէպի բլրակներն էր ցոյց տալիս։

Ծովինարը տակաւին կանգնել էր առուի ափին և խորհում էր. նրա մտքերը սեւ էին. որպէս այդ գիշերուայ խաւարը, այլանդակ ու ահաւոր, ինչպէս այն գալարուող ժայռերը։

Գնա՞լ արդեօք, թէ՞ յետ դառնալ։

Նա սարսափում էր ո՛չ իր համար, Սէփօին կորցնելուց յետոյ, ի՞նչ արժէր իր կեանքը. իսկ եթէ Սերոբին մի բան պատահի՞. գիշերը չար, խաւարն անթափանցելի, մեծերը սարսափելի։ Մայրն զգու՞մ էր, թէ ինչպէս է դողում երեխայի փոքրիկ թաթն իր ձեռքի մէջ։ Քանի մօտ էին գիւղին, քանի լսւում էր շների հաչոցը, շրջակայքի ամայնիչ մեռելութիւնն այնքան ծանր չէր։ Այժմ... այս ի՞նչ պատահեց, ամէն ինչ մահ է, ամէն ինչ սարսափ. նրանք զգում էին իրանց մենակ ձգուած մի ամայի անապատի և խաւարի մէջ. գոնէ մի անմեղ ձայն, գոնէ մի քաջալերիչ շշուկ։ Ծովինարը նայեց առուին, այդ աւելի լաւ էր. ջուրը շարժուն էր, դա կեանքի պէս մի բան էր։ Կոհակները քսւում էին ափերին, թեթեւ շշուկ հանում և հազիւ լսելի ճղփիւնով հեռանում գնում։ Այդ շրշուկին, այդ փսփսուկին էր ականջ դնում Ծովինարը։ Առուն հոսում էր այն բլրակների ոտքից, որտեղ պառկած էր իր Սէփօն անտէր, անտիրական։ Արդեօք նրա շունչը չէ՞, որ փսփսում է այդ ջրերի մէջ, արդեօք նա չէ՞, որ մի բուռն հող, մի փոքրիկ փոս է աղերսում իր մօրից, որովհետեւ աշխարհում նա էլ ոչ ոք չունի։ Ոչ, ոչ, մայրը նրան այնպէս չի թողնի։

—Սերո՛բ ջան, բարձրացիր շալակս, առուն անցնենք։

Երեխան բարձրացաւ մօր ուսին, մայրը ջուրը մտաւ և նրանք անցան։ Հազիւ մի քանի քայլ ձգած, երեխան կրկին ասաց հազիւ լսելի ձայնով.

—Մայրիկ, Ծուռ-Ջուլօյին ես տեսայ, այ անցաւ այն կողմը. մայրի՛կ, վախում եմ։

Երեխայի սրտոտ աչքերը խաւարի թանձր քօղի մէջ որոշեցին մի ստուեր, որ մայրը տեսնել չէր կարողանում։ Նա զարմացած էր, երեխա՞ն էր սխալւում, թէ՛ ինքը։

—Չը կայ, քե մեռնեմ, հանգստացրեց մայրը, Ջուլօն չը կայ, պինդ բռնիր ձեռքս, չէ՞ դու ասացիր էլ չեմ վախենում։

Նրանք շարունակեցին ճանապարհը։ Ահա և բլրակները։ Երեխան կանգ առաւ։

—Ա՛յ այն քարի տակն է, մայրիկ, ես վախենում եմ մտնելից։

—Քո եղբայրն է, մատաղ, ես քեզ հետ եմ. մի վախիր։

Մի մեծ ժայռի տակ ընկած էր Սէփօի դիակը։ Մայրը ծունկ չոքեց, գրկեց, լուռ մնաց մի քանի րոպէ, ուշքուեց, իր կուրծքը տրորեց, կրկին կռացաւ, քսեց իր երեսը որդու սառը դէմքին և մնաց անշարժ։ Մի քանի րոպէից յետոյ նա վեր թռաւ տեղից, ձեռք առաւ բահը և շտապ-շտապ փորել սկսեց։ Սերոբն իր փոքրիկ ձեռներով, ինչքան կարող էր, քաշում էր հողը փորուածքի ափերից։ Փոսը խոր բացուեց, մայրը դեռ փորում էր։

—Մայրիկ, Ջուլօն, յանկարծ ճչաց երեխան և բոլոր ուժով ձգեց իրան փոսի մէջ. սարսափած մայրը գրկեց և վերեւ նայեց. նրանց գլխավերեւ կանգնած էր մէկը, ինչպէս խաւարի ոգի։

—Ջուլօն չի, մատաղ, խօսեց խորհրդաւոր անձը։ Ծովինարը զարմանքից քար կտրեց, այս գիշերային ոգին ինքը Սօնան էր։

—Չը կարողացայ, մէրիկ, չը կարողացայ համբերել, ներիր ինձ, իմ խուլ ականջներն էլ լսեցին Սերոբի բերած սեւ լուրը. ես իմացայ, որ դու թաղելու ես գալիս, գողունի դուրս եկայ ձեր եւսեից, որ միայն իմանամ, թէ ո՞րտեղ ես թաղում Եrաճ։ Սերոբը միշտ տեսաւ ինձ ճանապարհին, նա միշտ ինձ Ջուլօի տեղ դրեց, ես ծածկուեցի. հասայ վերջապէս այնտեղ, այն քարի տակ կացայ, սպասեցի, բայց համբերել չը կարողացայ. ներիր ինձ, մէրիկ։ Սրտի երկիւղի հետ ես դէն եմ ձգել կոյսի ամօթը, մահն աչքս առած, չօլերն ընկած սարերում կորցրած ջէյրանին եմ փնտռում։ Թո՛ղ, մէրիկ, թո՛ղ որ այս կուրացած աչքերս թէկուզ այս խաւարի մէջ մի անգամ էլ նրան տեսնեն, թող որ այս թուլացած ձեռներս քոնի հետ միասին հողը շաղգելով նրան մի տապան շինեն։

Նրա թլրուած շրթունքներից բառերը թափւում էին ու թափւում ասես երբեք վերջ չունենալու համար։ Մի րոպէ ամէնքն էլ մոռացան, թէ ո՞ւր են գտնւում իրանք և ինչ են անում, վտանգը, խաւարը, երկիւղը բոլորը ջնջուեցան կուսական բուռն սիրոյ առաջ։ Ծովինարը փոսի մէջ լուռ հեկեկում էր։ Աղջիկը մօտեցաւ իր սիրելու դիակին, ծունկ չոքեց, կռացաւ նրա վրայ եւ առաջին անգամ իր կեանքում համբուրեց նրա սառն ճակատը, կուսական տաք համբոյր, որով կարծես նա աշխատում էր ջերմութիւն տալ իր սիրելի սառած դիակին, ինչպէս մի յուրլեցող (?) ոգի, որ փորձում է լիզելով կեանքի բերել կռւում ինկած իր սիրելի հերոսին։ Սակայն ի զո՛ւր. մահը խլեց այդ ջերմ համբոյրը կուսական շրթունքներից և յանձնեց յաւիտենականութեան ու խաւարին։

Վերջապէս Սօնան վերկացաւ, ցած իջաւ գերեզմանի մէջ, բահն առաւ և փորել սկսեց. Ծովինարը հողն էր դուրս տալիս. և Սերոբը նայում էր զարմացած բայց աւելի հանգիստ, որովհետեւ այժմ երեքով էին։ Փոսը հետզհետէ խորանում էր։ Դեռ երբէք խաւարի մէջ աւելի վսեմ գործ չէր կատարուել. երկու սրտեր մրցում էին իրար հետ, մայրը գերեզման էր շինում իր զաւակի համար, աղջիկը փորում էր սիրելու համար, բայց իւրաքանչիւրն իր սեփական սրտի գերեզմանն էր փորում, և յուղարկաւորը մանկութիւնն էր, որի անմեղութիւնը կարծես հովանաւորում էր նուիրական գործը որպէս պահապան հրեշտակ։

Լուսինը բարձրացաւ. Նրա գունատ, պաղ շողերը բլրի կատարից սողալով ընկան նաեւ նահատակի գունատ դէմքի վրայ։ Վտանգը մեծացաւ, թշնամի աչքն այժմ հեռուից տեսնել կարող էր քարի տակ շարժուող ստուերները։ Գերեզմանն արդէն պատրաստ էր։ Նրանք պատրաստւում էին դուրս գալ, երբ գիշերուայ հովը ձիերի ոտնաձայն հասցրեց նրանց ականջին. շնչերը պահած, երեքով էլ կծկուեցին։

—Ո՞վ էք, ձայն տուին հեռուից։

Պատասխան չը կար։ Յանկարծ մի գնդակ սուլելով եկաւ դէպի գերեզմանը։ Ձիաւորներն անցան երեւի եզրակացնելով՝ թէ իրանց նկատած ստուերները գազաններ են, որոնք դիակներ են պառապում և հէնց այնպէս արձակեցին մի գնդակ և գնացին։

Ծովինարն ու Սօնան դուրս եկան փոսից։ Սերոբն իր տեղումն էր, գերեզմանի շրթանը կծկուած, լուռ։ Նրանք երկսով մաքրաչի մէջ փաթթեցին դիակը, գերեզմանի մօտ բերին, իջեցրին փոսի մէջ և ապա շտապշտապ հողով ծածկեցին։ Պարտքերից վսեմագոյնը կատարած էր, սիրելու և զաւակի դիակը անթաղ չը մնաց. նրա հետ էլ թաղեցին յուղարկաւորների սրտերը։ Ծովինարն ու Սօնան ծունկ չոքեցին, վերջին անգամ համբուրեցին նուիրական հողաթումբը և աղջիկը իբրեւ թաղման աղօթք կամացուկ մրմնջաց՝

Կանաչ կարմիր ուխտ արեցինք,
Սեւ ու կարմիր կապեցինք.
Ապառաժներ մըմուռ կուլան,
Սարեր, ձորեր կը տքան։

Վերկացան. մայրը մօտեցաւ Սերոբին.

—Վե՛ր կաց, Սերոբ ջան, վեր կաց տուն գնանք։

Երեխան լուռ էր և անշարժ, նա քնած էր խորը քնով. մայրը կանչեց կրկին, նա լուռ մնաց, շարժեց ձեռքով և... սարսափած յետ քաշեց ձեռքը, նայեց, արիւնոտ էր։ Դաւաճան ձեռքով ձգուած գնդակն իզուր չէր անցել. Սերոբի կրծքի վրայ լայն վէրք էր բացուած և արիւնը պատել էր շորերը. Նա փչել էր իր շունչը առանց նոյն իսկ մի փոքրիկ ճիչ արձակելու։ Մայրը ճչաց աղեկտուր, գրկեց, բարձրացրեց այդ փոքրիկ, արիւնոտ դիակը. լուսնի շողերն ընկան երախայի գունատ ճակատին ու այտերին, նա կարծես քնած էր։ Գլուխը թոյլ թոյլ կախուեց ինչպէս իր ցօղունի վրայ թառամած ծաղիկ։ Զարհուրելի վշտից իրան կորցրած, մայրը չը գիտէր թէ ինչ է անում, նա բարձրացրեց դիակը վե՛ր վե՛ր, կարծես ցոյց էր տալիս անգութ երկնքին և դատ ու արդարութիւն էր պահանջում։

—Խաւարե՛ս, լուսին, ճչաց նա, անիծուին քո շողերը, արար-աշխարհում հէնց քո՞ւն տեսար, լուսաւորեցիր։ Ելէ՛ք, եկէք, գայլեր, բորենիներ, գազաններ, դուրս թափուէք ձեր որջերից, դուք աւելի գութ կ'ունենաք քան մարդիկ, եկէ՛ք, լափէ՛ք ինձ հետ, մէկին հազիւ թաղեցի, միւսին գերեզման չը կայ. գազանե՛ր, լափեցէք կամ պատռեցէք էս էրուած կուրծքս, դուրս քաշէք այնտեղից բոցոտ սիրտս, տաք տաք լափեցէք, որ դուք էլ բոց կտրէք ինձ պէս, տունաքանդ ... և ձեր շնչով հրդեհէք էս չար աշխարհը։

Ասաց Ծովինարը, ինչպէս հնձուած բոյս, գետին ընկաւ երեխան գրկում և լռեց։ Սօնան վրայ վազեց օգնելու, բայց նրա ջանքերն անօգուտ էին. այդքան ահաւոր վիշտը չը կարողացաւ տանել մօր ջարդուած սիրտը. Նա արդէն անշնչացած էր։

Միւս առաւօտ Խ... գիւղացիք զարմանքով տեսան, որ Սօնայի մազերն իսպառ ճերմակել էին։

ԱՒԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԱՅԳԵԿՈՒԹԻՒՔ Վերջին քառորդ դարուս մէջ, Ալփասլանի սահման աշխարհագրութեամբ գրած գեղեցկագոյն, հաշակտոր ու ժողովրդական ոտանաւորները։ Ա. հատորը, հրատարակուած հեղինակին պատկերով 144 էջ, չքնաղ կազմ ու մաքուր տպագրութիւն։ Կը գտնուի բոլոր Հայ գրավաճառաց քով։ Կեդրոնատեղի Մանզումէի Տպարանը։ ԳԻՆ, 5 ՂՐՈՒՇ

ՅԱՒԻՆ ՏՈՒՆԸ

(ԹԱՆՏԱՐԿԵԱԼԻ ՄԸ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ)

Ա.

—Ի՞նչ եղաւ Լեւոն։

Եղբօրս ըսածը կը հաղորդեմ իրենց, կ'ուրախանան, կը հրճուին, բայց ասոր հետ չեն գիտեր ինչո՞ւ ներքին նախազգացում մը կարծես մեզ կ'ստիպէ հաւատալ թէ պիտի երկարի այս բանտարկութիւնը, թէ օրեր, ամիսներ ամբողջ պիտի մնանք այս ազատութեանց և արեւու իրքի սոսկումին մէջ։

Ցերեկը սոսկալի է բանտին մէջ, բանտին պատուհանէն մէկուն վրայի կողմը բացուած զոյգ պատուհաններէն հազիւ հազ կրնանք նշմարել Դեկտեմբերի տխուր, ամպամած երկինքը, ուրկէ կ'իջնէ անձրեւը անդադրում։ Լոյսը որ շատ քիչ կը թափանցէ այս քարանդաւի նմանող որջէն ներս, ազատութեան, ազատ ապրելու, ազատ շնչելու գաղափարը առաւել քան երբեք կը ծնցնէ մեր տխուր հոգիներուն մէջ։

Պատերէն յոգներ ենք. կը նստինք քով քովի, ժամերը կ'անցնին։ Գրեթէ ամէնքս ալ իրարու կը մտերմանանք։ Իրարու հետ կը խօսինք։

—Ինչո՞ւ հոս եկեր ես կ'ըսեմ Ալպանիացիի մը որ կաշի ու ոսկի մնացեր է մեր մէկ քովը, մեռած, գրեթէ հազիւ շունչ առնելու կարող երիտասարդ խեթելլաքներէ եսք։

—Անցեալ օր հայրենիքէս, Մակեդոնիայէն նամակ առի, կը պատասխանէ ինծի մեղմիւ, թէ Թուրք զինուորները բռնաքարեր են ամուսնացած քրոջս պատիւը, ամուսինը մեռցուցեր ու տունը այրեր են ետք հեռացեր գացեր են. արիւնս գլուխս զարկեց, ես Ենիշէհիր մսագործ եմ, այն օրը գրեթէ բնաւ գործի չեղայ. միշտ սատուցի պէս բան մը դարձուցեր էր գլխս. իրիկուան դանակը մէջքս խոթեցի, մսագործի ահագին դանակ մը, և շիտակ Միխալին գինետունը գացի, գիտե՞ս հարկաւ Միխալին գինետունը։

—Գիտեմ, կը պատասխանեմ իրեն, շարունակէ։

—Մէկ երկու բարեկամներ քովս եկան. Նամակը կարդացի իրենց, ինծի մխիթարել կը ջանային, մեզի պէս աղքատ մարդոց մխիթարանքը ի՞նչ կրնայ ըլլալ օղիէն զատ, գլուխ գլխի տուած, շիշերը իրարու յաջորդեցին երբ գիշերուան երեքին (Ղ. Թ.) զօմիսէրը եկաւ. ըսելով որ կը բաւէ ալ ո՛րչափ խմեցինք։

Բերի մաս մը ունինք, հարցուցի Գօմիսէրին, ձգէ մենք ցաւ ունինք, ինչ կ'ըլլայ, եթէ քիչ մըն ալ նստինք։

—Ցաւ եղողն մարդ չեմ կրնար ըսնել ձգել, պատասխանեց կոշտ ոստիկանը բարօրէն, չա՛ւտ կօրսուեցէք, ելէք։

Աղաչեցինք, պաղատեցանք, փրատ հայհոյել ան ատեն մեզի, մեր մայրերուն, մեր քոյրերուն։ Բայց անունը լսելուս պէս արիւնս գլուխս, աչքերս ամպոտեցան, երկվայրկեանի մը մէջ մսավաճառի խոշոր դանակս քաշեցի մէջքէս, և վայրկեանի մը մէջ մէկ հարուածով աղիքները դուրս թափեցի, քրոջս արիւնը այս շան արիւնովը փոխարինել ուզելով, ինծի համար ամէն թուրք վարազ է, անգութ, անագորոյն։

Լռեց։

Երեսը կը նայիմ շչտակի, կը ծիւրայ, ջղագոյն դէմքին վրայ բարկութեան կարմիրը տարածուեր է, ամբողջ անդամներովը կը դողայ, դեռ հոն ըլլալու պատրանքով, և կը գիտեմ որ այս գեթէ կէս մեռած մարդուն քով դեռ վրէժառութեան զգացումը ամէն զգացումները վեր մնացեր է և մարմնական ցաւերը զօրս տուեր են իրեն բանտին խորհրդաւոր ու սարսափեցնող խցիկներու խորը չէ մեղմացուցեր այս լեռնական ու մաքուր վրիժառութեան թափը։

Այսչափ խօսակցութիւնը արդէն զինքը կը յոգնեցնէր. կ'իյնայ մէկ քովին վրայ ու կը սկսի քնանալ, յոգնածներու, ծիւրածներու անհանգիստ և յանկարծակի քունովը։

Մէյմէկ թէյ կ'ապսպրենք. բանտարկեալներէն մէկը սրճեփութեան պաշտօն ունի. ան ալ հարիւր մէկ տարուան դատապարտուած մը, որ շուտ մը մեր թէյերը կը բերէ, քովը լեմոնի կեղեւներ շարած, երբ բոցաւիկ պատուհանը մը մեզի որ վերջապէս մեծերներ ենք իր աչքին։

Ու այսպէս քանի թէյ, քանի սիկառ օրական, Աստուած գիտէ միայն։ Մինչեւ փաքէթները իրարու կը յաջորդեն և իւրաքանչիւրին երկու-երեք բաքէթ է որ կը ծխենք օրը։

Իրիկուան դէմ մեր ալ քունները կը տանի. ինչ աւելի մեծ դեղ քան քունը բանտարկեալին համար, ցաւերու թմբրեցնող այդ միակ բալասանը։

ՍԻԼՎԻԱ-ՄԱՐԻԱ
(Տարուձակեցի)